ՄԱՍԵՑՅԱՑ ԱՂԱՒԻԻ

Աւետարբեր Հայաստաձեայց

LA COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԱԲՐԻԷԼԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ԱՄԲՐՈՍԵԱՑ Վ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

ԽՈՐԵՆԱՑ Վ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ.

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Մայիս 1858. — Թիւ Ե.

RÉDIGÉ PAR

GABRIEL VARTABED AÏVAZOVSKY

AMBROISE V. CALFA

CORENE V. CALFA.

QUATRIÈME ANNÉE

Mai 1858. — N° 5.

ՓԱՐԻԶ

Ի ԳՐԱՆՈՑԻ Ա. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՆԻԿՈՄԻԴԱՑՒՈՑ

Ամենապատիւ Սրբազան ՅԱԿՈԲ արքեպիսկոպոս, Պատրիարք Կոստանդնուպօլսոյ (2 *օրինակք.*)
Ամենապատիւ Սրբազան ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ արքեպիսկոպոս, Պատրիարք Երուսաղեմայ (2 *օրինակք.*)
Ամենապատիւ Սարգիս Արքեպիսկոպոս, Ջալալեանց, Առաջնորդ Վրաստանի եւ Իմերիոյ:
Ամենապատիւ Թադէոս Արքեպիսկոպոս Առաջնորդ Ջուղայու:
Ամենապատիւ Գրիգորիոս Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Կարնոյ:
Ամենապատիւ Վեհապետեանց Սրբազան Գեորգ Արքեպիսկ. Առաջնորդ Արցախու:
Ամենապատիւ Սարգիս Եպիսկոպոս, Առաջնորդ Փիլիպպէից պօլսոյ:
Ագգային Պալրոց, ի Պաղտէճիկ:
« « ի Գումգափու:
Աբաթկեանց Ներսէս, Շուշեցի:
Աբանասեան Տ. Գրիգոր ի Կեչվ:
Աբանասեան Տ. Զաքար, ի Նիկոմիդիա:
Այտաթեանց Տ. Նիկոլայ, ի Տփխու:
Այտճեան Տ. Մանուկ, ի Նախիջեւան:
Այտճեան Տ. Գեորգ, ի Կ. Պոլիս:
Այտճեան Տ. Սիմեոն, ի Նախիջեւան:
Այրընճեան Տ. Մանուէլ, ի Բէֆէ. (*3օրիւ:*)
Այրուն Տիւրքի Էֆենտի, ի Կ. Պոլիս:
Այվիարեան Տ. Մարտիրոս, ի Զմիւռնիա:
Աղաբոնեան Տ. Գրիգոր, ի Կ. Պոլիս:
Աղաբոնեան Տ. Մկրտիչ, ի Կ. Պոլիս:
Աղամալեանց Տ. Պօղոս, յԱգուլիս:
Աղամալեանց Տ. Պօղ. Գաբրիէլեան, ի Շուշի:
Աղամջանեանց Տ. Մինաս, յԱգուլիս:
Աղասեան Պ. Սեպուհ, ի Կ. Պոլիս:
Աղեքսանդրեան Տ. Պետրոս, ի Կ. Պոլիս:
Աղեքսանդրեան Տ. Մատր. ի Պաղտատ:
Աղեքսանդրեանց Տ. Բերոբէ, ի Կ. Պոլիս:
Աղեքսանդրեանց Տ. Մելգոն, ի Կ. Պոլիս:
Ահմեան Տ. Թ., ի Կ. Պոլիս:
Ահմեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պոլիս:
Ամբակումեանց Տ. Աստուածատուր Բուրջալեանց, ի Վիեննա:
Ամիրաղեանց Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պոլիս:
Ամիրաղով Տ. Ստեփ. Ալեքսանդրիչ, ի Կ. Պ.
Այծեան Պ. Եսայի, ի Նիկոմիդիա:
Այվազեանց Աւետիք վարժապետ, յԱգուլիս:
Այվազովսքի Տ. Գրիգոր, ի Բէֆէ:
Այվազովսքի Տ. Յովհաննէս, ի Բէֆէ:
Այվատեան Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պոլիս:
Այվատեան Պ. Վահան, ի Կ. Պոլիս:
Անանեանց Տ. Բարսեղ, ի Ղրղլար:
Անանեանց Յովսէփ Հալրապետեան, ի Շուշի
Անդրեասեան Տ. Բարսեղ, ի Համսուրկ:
Անուխեան Տ. Եսայի, ի Մհնջրպրը:
Անուշեան Տ. Մկրտիչ, ի Կ. Պոլիս:
Աշնանեան Խսկուհի Տիկին, ի Կ. Պոլիս:
Աշնանեան Տ. Մկրտիչ, ի Կ. Պոլիս:
Աշնանեան Տ. Պօղոս, ի Կ. Պոլիս:
Ապլանց Տ. Գեորգ, ի Կ. Պոլիս:
Ապոչճեցի Տ. Պետրոս, ի Կ. Պոլիս:
Ապրօյեան Տ. Ռափայէլ, ի Թբեստ:
Առաքել Փաշա, կուսակալ Սուտանայ:
Ասլանեան Մահտ. Տ. Յովհաննէս ի Պօլիս:
Ասլանեան Ստեփան Պէյ, ի Կ. Պոլիս:
Ասլանեանց Գասպ. Գաբրիէլեան, յԱգուլ:
Ավդալեան Տ. Յովհաննէս, ի Կալկաթա:
Արամեան Տ. Սուքիաս, ի Նիկոմիդիա:
Արամեանց Գեորգ Վ. ի Շուշի:
Արայիճեան Տ. Մովսէս, յԱղեքսանդրիա:
Արապեանց Հալրապետ, յԱգուլիս:
Արարատեանց Առաքել վարժապետ Տէր-Աստուածատուրեան, ի Տփխու:
Արզումանեան Տ. Յակոբ բժիշկ, ի Պօլիս:
Արշակ Տ. Յակովբոս, ի Վիեննա:
Արշակունի Տ. Վարդան Աստուածատուրեան ի Տփխու:
Արվանեանց Տ. Խաչատուր, ի Տփխու:
Աւետիսեանց Տ. Ֆ. Միքայէլ, ի Կ. Պոլիս:
Աւետիսեան Պ. Ստեփան, ի Փարիզ:
Աֆինաո Տ. Եաղուպ, ի Պաղտատ.
Բաբանեանց Տ. Աբրահամ, ի Տփխու:
Բագրատունի Կարապետ Վ. Առաջնորդ Ս. Կարապետի վանից Մշոյ. (2*օրինակք.*)
Բաստամեանց Ստեփանոս Գեորգեան բժիշկ, ի Տփխու:
Բարեյոյս Տ. Աբրահամ Մակարեանց, ի Կարին
Բարունակեան Պ. Նիկողոս, ի Փարիզ:
Բարսեղեան Տ. Յարութիւն, ի Կ. Պոլիս:
Բարսեղեան Տ. Սարգիս, ի Կ. Պոլիս:
Բարսեղեան Տ. Ստեփան, ի Կ. Պոլիս:
Բարսեղեան Պ. Յակոբ, ի Կ. Պոլիս:
Բարսեղեան Պ. Սարգիս, ի Կ. Պոլիս:
Բէյլեանց Կարապետ վարժ. ի Ֆանձակ:
Բէհրուդեանց Տ. Գրիգոր Յովսեփեան, ի Տփխու:
Բէհրուդեանց Տ. Միք. Արսենեան, ի Տփխու:
Բինկեանց Տ. Յովակիմ, ի Կ. Պոլիս:
Բինկեանցեան Տ. Նշան, ի Կ. Պոլիս:
Բինկեանցեան Տ. Սարգիս, ի Կ. Պոլիս:
Բիշմիշեան Տ. Մովսէս, ի Կ. Պոլիս:
Բողդանեանց Տ. Բաղտասար Բարաղամեան, յԱժտերխան:
Բուդաղեանց Տ. Մովսէս Զաքարեան, ի Փերբպուրկ:
Բուդաղեանց Տ. Յովհաննէս Զաքարեան, յԱժտերխան:
Բուժաչեանց Հոդտան Ամբակումեան, յԱժտերխան:
Գալստեան Տ. Կարապետ, յԱղեքսանդրիա:
Գալստեան Տ. Ռուբէն, ի Կ. Պոլիս:
Գալփազեան Տ. Ալեքսան, ի Կ. Պոլիս:
Գալփազեան Տ. Տիգրան, ի Կ. Պոլիս:
Գալֆայեան Տ. Գեորգ, ի Կ. Պոլիս:
Գասպարեան Տ. Թ. Հ. Գասպար, ի Նիկոմ.
Գասպարեան եւ. ընկերութիւն, ի Պաբահա
Գարագաշեան Տ. Խաչիկ, յԵաշ:
Գարագաշեան Տ. Կիմիշ, յԵաշ:
Գարագաշեան Տ. Յովհան, յԵաշ:
Գափամաճեան Տ. Գաբրիէլ, ի Կ. Պոլիս:
Գափամաճեան Տ. Գեորգ, ի Կ. Պոլիս:
Գափամաճեան Տ. Խաչիկ, ի Կ. Պոլիս:
Գափամաճեան Տ. Մանուկ, ի Կ. Պոլիս:
Գափամաճեան Տ. Յարութիւն. ի Պոլիս:
Գափամաճեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պոլիս:
Գեղամեանց Տ. Ռուշան, ի Տփխու:
Գեորգեան Տ. Մկրտիչ, ի Կ. Պոլիս:
Գուրգինբեգեանց Տ. Աբէլ, ի Տփխու:
Գրաշար Պ. Յակոբ, ի Կ. Պոլիս:
Գրիգորեան Տ. Միհնա, ի Կ. Պոլիս:
Գրիգորեան Տ. Սիմոն, ի Կ. Պոլիս:
Գրիգորեան Տ. Սիմոն, ի Կարին:
Դաւրեան Տ. Գեորգ Եարպետանց, Սիւնեցի:
Դաւրիշեանց Տ. Դաւիթ, ի Տփխու:
Դուդարեանց Տ. Հայրապետ Դաւրեան, յԱգուլիս:
Դրանխոյեան Տ. Եսայի, յԵաշ:
Եգնանց Նիկողոս Աւետիքեան, յԱժտերխ:
Եղիկեանց Պ. Մկրտիչ, ի Ճառա:
Եուսուֆեան Յովսէփ Չէյխի, ի Փարիզ:
Եուսուֆեան Տ. Տիգրան, ի Կ. Պոլիս:
Երամ Տ. Պօղոս Մ. Մարգսեան, ի Կեչվ:
Երամեան Գեորգ Պէյ, ի Կ. Պոլիս:
Երամեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պոլիս:
Երկանեան Պ. Յոհաննէս, ի Կ. Պոլիս:
Երկանեան Տ. Նիկողոս, ի Կ. Պոլիս:
Երեխինեանց Տ. Մկրտիչ վարժապետ, ի Ս. Էջմիածին:
Զաքրաշեանց Տ. Թորոս, ի Տփխու:
Զոհրապեան Տ. Մովսէս, ի Շամախի:
Զոհրապեանց Տ. Կարապետ Յարութիւնեան, ի Տփխու:
Զուրիկեան Տ. Խաչատուր, ի Կ. Պոլիս:
Զօրայեան Տ. Նիկողայոս, ի Կ. Պոլիս:
Էլարեանց Տ. Աղափետ Մոսկովի Հօփ-Մաքլեր, ի Մոսքուա:
Էլիկիազեանց Տ. Սարգիս, ի Կ. Պոլիս:
Էմիրեեան Տ. Պետրոս քահանայ, ի Թարաւու:
Էնվիրեեան Պ. Յովհաննէս, ի Փարիզ:
Էնֆիաճեանց Կատարինէ տիկին, ի Տփխու:
Էնֆիաճեանց Տ. Աւետիք, ի Տփխու:
Էնֆիաճեանց Տ. Համբարձում, ի Տփխու:
Էքմէքճեան Տ. Յարութիւն, ի Կ. Պոլիս:
Ընթերցասիրաց ընկերութիւն, ի Խարկիւ:
Թագւորեան Տ. Գեորգ Բժիշկ, ի Կ. Պոլիս:
Թամամշեանց Տ. Յովհ. Գաբրիէլեան, Տփխ.
Թամամշեանց Տ. Զաքարիա Գաբրիէլեան, ի Տփխու:
Թայիրեանց Տ. Աղեքսանդր, ի Տփխու:
Թանգարան Ագգային, ի Նիկոմիդիա:
Թանգարան Վերծանութեան, ի Կ. Պոլիս:
Թանգարան Վերծանութեան սրբոց Յակոբեանց վանից յԵրուսաղէմ.
Թառաբրկեանց Տ. Յովհ. քահան. ի Ղզլար:
Թառիզեանց Տ. Աղեքսանդր Աւետիքեան, ի Շուշի:
Թեմուրեանց Մնացականի Բժիշկ, ի Ֆանձակ:
Թերզեան Տ. Մելգոն, ի Կ. Պոլիս:
Թիւլպենտճեան Տ. Յովակիմ, ի Կ. Պոլիս:
Թիւսխիզեան Տ. Յովհաննէս, ի Փարիզ:
Թիւրկերեան Տ. Բարսեղ, ի Կ. Պոլիս:
Թնկըրեան Տ. Յակոբ, ի Լոնտոն:
Թովմասեան, ի Ճառա:
Թօքաթլեան Տ. Մարտիրոս, ի Կ. Պոլիս.
Թօքաթլեան Տ. Ստեփան, ի Կ. Պոլիս:
Ժէֆրուա, Վարժապետ համալսարանի:
Իզնատիոս Վ. Փոխանորդ պատրիարքի, ի Կ. Պոլիս:
Իզմիրեանց Տ. Գրիգ. Յովհաննեսեան, ի Տփխ
Իզմիրեան Տ. Յովսեփ, ի Ղզլար. (3*օր:*)
Իսահակեանց Մովսէս Մակար. ի Ղզլար:
Իրիցեանց Տ. Դաւիթ Յովսեփեան, ի Տփխու:
Իւրճեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պոլիս:
Լազարեան իշխանք, ի Փերբպուրկ. (2*օր:*)
Լամարքին, ի Փարիզ:
Լանկլուա, ի Փարիզ:
Լորիս-Մելիքեանց Տ. Աբրահամ, ի Փարիզ:
Լորիս-Մելիքեանց Տ, Յովհ. ի Մոսքուա:
Խայլաբեանց Տ. Բախշի, ի Տփխու:
Խանդամիրեանց Տ. Մարտիրոս, ի Շուշի:
Խաչատուրեան Տ. Աւետիս, ի Կ. Պոլիս:
Խաչատուրեան Տ. Կարապետ, ի Վիեննա:
Խաչատուրեանց Տ. Գրիգոր, ի Շուշի:
Խաչիկեան Տ. Կարապետ, ի Ռոման:
Խաչիկեան Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պոլիս:
Խաչուռեան Մահտեսի Փիլիպպոս, ի Պօլիս:
Խավայեան Պ. Գրիգոր, յԱտարագաբ:
Խավեգեան Պ. Ստեփան, ի Նիկոմիդիա:
Խարայեան Տ. Գեորգ, ի Կ. Պոլիս:
Խերողինեանց Տ. Դաւիթ, ի Տփխու:
Խերումեանց Տ. Յովսէփ, ի Տփխու:
Խրլըրճեան Տ. Յակոբ, ի Նոր Նախիջեւ.
Խշճեան Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պոլիս:
Խորասանճեան Տ. Գեորգ, ի Կ. Պոլիս:
Խորասանճեան Պետրոս Ամիրայ, ի Կ. Պ.
Խուրեան Տ. Գաբրիէլ, ի Կ. Պոլիս.:
Խուրտաճեան Տ. Ձիվան, ի Փարիզ:
Խրմեան Մկրտիչ Վարդապետ, ի Վան:
Ծօնչկիվիլեան Պ. Գրիգոր, ի Կ. Պոլիս:
Կարապետեան Տ. Աւետ, ի Ճառա:
Կարինեանց Յակոբ վարժապետ, ի Տփխու:
Կարսեն տը Թասի, ի Փարիզ:
Կեանջեցեանց Տ. Մկրտիչ Յարութիւնեան, ի Շուշի:
Կեչկեչեան Տ. Փիլիպպոս, ի Կ. Պոլիս:
Կիմիշեան Տ. Գրիգորիկ, ի Կ. Պոլիս:
Կիմիշճեան Տ. Գեորգ, ի Կ. Պոլիս:
Կիմիշճեան Պ. Կրօնիդես, ի Փարիզ:
Կոզալեանց Տ. Մելքայէլ, ի Տփխու:
Կողպակեան Տ. Կարապ. Նոր Նախիջեւ.
Կոստանդեան Տ. Գրիգոր, ի Զմիւռնիա:
Կրայեան Պ. Մկրտիչ, ի Կ. Պոլիս:
Կրճիկեան Տ. Անդրանիկ, ի Կ. Պոլիս:
Կրճիկեան Յակոբ Էֆենտի, ի Փարիզ:
Կօշկալեան Տ. Գասպար, ի Պոթուշան:
Կօշկալեան Տ. Խաչիկ, ի Ռոման:
Հալվերդեանց Գեորգ Թեոդորեան, ի Տփխու
Հաճեան Տ. Եղիազար, ի Կ. Պոլիս:
Հաճի-Զաքարեան Յովհաննէս, յՕվաճըք:
Համամճեան Տ. Սարգիս, ի Կ. Պոլիս:
Հայրապետեան Առաքել Մօլրանեանց, ի Ղզլար:
Համբարձումեան Տ. Ասպետ, ի Կ. Պոլիս:
Հանրմօղու. Տ. Յարութիւն, ի Վիեննա:
Հարենց եւ. Ընկերութիւն, ի Մհնջրպրը:
Հաքիմեանց Պ. Նիկողոս. ի Փերբպուրկ:
Հերակլ Հայկազն, Իշխան Վրաց ի Տփխու:
Հիսարլեան Տ. Սարգիս, ի Կ. Պոլիս:
Հոլասեան Տ. Վիլեն, ի Փարիզ: (2 *օր.*)
Հովհաան Պ. Խաչիկ, ի Կ. Պոլիս:
Ղազարեանց Տ. Յար. Ղազարեան, ի Շուշի:
Ղազարոսեան Մ. Յ. Թագւոր, ի Նիկոմիդիա:
Ճեզայիրլեան Մկրտիչ Ամիրայ, ի Լոնտոն:

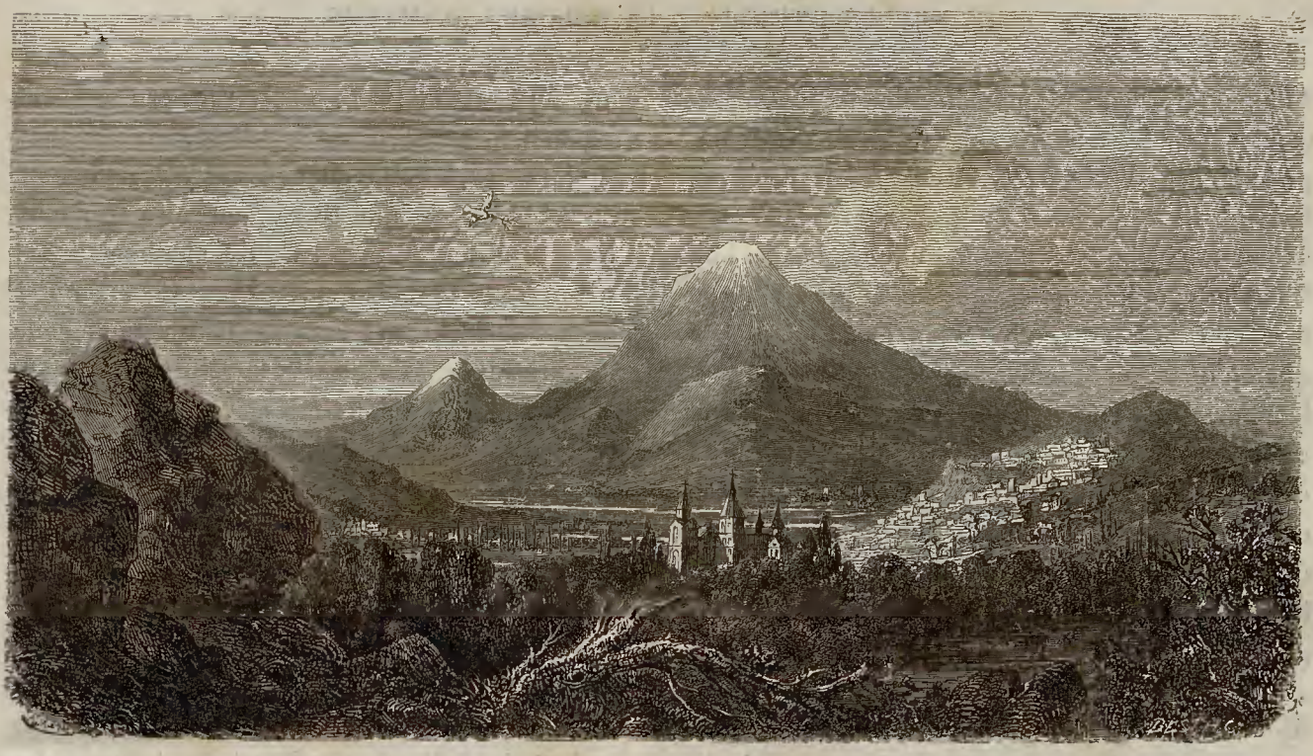

ՄԱՍԵԱՑ ԱՂԱՒԻՆ

ԱՒԵՏԱԲԵ ՐՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅՈՑ

Թուղթ Վահանայ Առշարունւոյ, Տեառն Միքայելի վ. Զամչեան, Միխիթարեան Վենետկոյ.

(Շարայարութիւն. Տես էջ 8. 29.)

Իսկ եթէ յատուկ այն հաւատքին համար էր, որով Պետրոս կը հաւատայր Քրիստոսի թէ Քրիստոս էր Որդի Աստուծոյ, ապա աղաչանքն Քրիստոսի էր միայն առ այս, զի Պետրոս չկորսընցընէ ի սրտէ իւրմէ զհաւատան իւր, երեք անգամ ուրանալովն ի մատնութեան գիշերին : Եւ զայս ցոյց կուտայ Քրիստոս ըսելով. « Հաւատաք քո. » *զերէ* բառը *fո* կը յայտնէ Պետրոսի յատուկ իւր ունեցած հաւատքը: Եւ այսպէս տասն եւ մէկ առաքեալքն ալ միապես չպակսեցան ի հաւատոյն

L'EGLISE ARMÉNIENNE.

Lettre intitulée : Vahan Archaroumi, par le R. P. Tchamtchian, Mékhitariste de Venise.

(Suite. Voir page 8. 29.)

Si le mot *foi* signifie seulement croyance de Pierre reconnaissant Jésus comme fils de Dieu, la prière de Jésus n'avait donc d'autre but que d'empêcher que le cœur de Pierre perdît la foi en le reniant à trois reprises, la nuit de la trahison. C'est ce que prouve d'ailleurs cette parole de Jésus : « *Ta foi,* » car le mot indique la propre foi de Pierre. Ainsi la foi des onze apôtres n'a pas également failli, cette foi qu'ils avaient professée par la bouche de Pierre, ainsi que l'écrit saint Jean

Բրիատոսի, զոր բերանովն Պետրոսի խոստովաներ էին, ինչպես գրած է Յովհաննու աւետարանին մէջը. « Եւ մեք հաւատացաք եւ ծանեաք եթէ դու ես Քրիստոս Որդի Աստուծոյ : » *զհրէշ* առասը առաքեալքն՝ միայն գայթակղեցան. իսկ Պետրոս բաց ի գայթակղելոյն նաեւ իրեք անգամ ուրացաւ եւ նգովեց զինքը, եւ երդուաւ թէ չեմ գիտեր զնա. բայց աղաչանօքն Քրիստոսի չպակասեցաւ հաւատոց, որպես պակասեցաւ Յուդա մատնիչը: Վասն որոյ եւ յետ յարութեան *կհնհ* միապես խոստովանեցան զՔրիստոս, եւ միապես առին զՀոգին սուրբ փչմամբն Քրիստոսի եւ զիշխանս արքայութեան՝ կապելոյ եւ արձակելոյ, եւ զկարգն առաքելական, եւ զպաշտօն հովուութեան, քարոզել եւ ուսուցանել. եւ յաւուր պենտեկոստէի յրութեամբ պսպղեւաց գնոյն Հոգին Աստուծոյ, եւ գտիեզերս ամենայն աշակերտեցին ի հաւատս Քրիստոսի. շինեցին գեկեղեցիս եւ կացուցին զեպիսկոպոսունս եւ քահանայս եւ հովիւս՝ հովուել զիօտ տեառն :

Ի վեցերորդ մասին կըգրէ այսպես. « Դնենք « թէ իր իսկքին *կհօրհ* այն եօթը քահանաները « Հայոց եկեղեցւոյն ծուրիւնը շտկեցին, ուղղա- « փառութիւն հաստատեցին, բայց որոյ հրամա- « նաւ, կամ ինչ արտօնութեամբ աս պաշտօնը « կըբանեցուներն կոր, որ այնչափ ժամանակաւ « հեռացեալ եւ զատեալ եկեղեցւոյն հետ խառ- « նակցին կոր առանց ինչ գլուխեան սուրբ « աթոռոյն. մինչ չէր պարտ առաքելական վի- « քարի մը որ փոխանորդ Հռոմայու դրուած է, « զանոնք հերքելու ու ուղղափառութեան ուրա- « ցող ճանչնալու : » Հայոց եկեղեցին ի սկզբանէ անտի ուղղափառ հաւատքը հաստատուն ունի, ինչպես յայտնի է իր եկեղեցական գրոց մէջը. եւ ոչ թէ նոր այժմ հաստատեցաւ : Նաեւ յայտնի է ամենեցուն որ ի սկզբանէ անտի կընգովէր զժանտ Եւտիքէս, եւ հետեւապէս գնորին հաւամախոհները, թէ չվորեալ մի բնութիւն ըսին ի Քրիստոս. ապա Հայոց եկեղեցին ի սկզբանէ անտի Եւտիքեսին հետ իրօք կընգովէ եղեր զԴիոսկորոս իբրեւ հաւամախոհ նմին :

Ահա Կոստանդնուպօլսոյ երկրորդ տիեզերական ժողովը որ եղեւ առ Վիրգիլիոսիւ, զԹեոդորետոս Կիւրենացին, եւ Իբաս Եդեսացին յաւուկ յանուանէ չնգովեցին, *չաֆիհ* անոնց գրուածքը կարդացին, եւ նգովեցին. չէ որ Թեոդորետոսն ալ եւ Իբասն ալ նգովեալ կրսեպուին՝ որ նոյն dans son Evangile : « Et nous avons cru, et nous avons reconnu que tu es le Christ, fils du Dieu vivant. » Car les dix apôtres ont été seulement scandalisés, tandis que Pierre, outre le scandale, a renié trois fois Jésus, et il s'est anathématisé et il a juré qu'il ne le connaissait pas. Cependant, à la prière de Jésus, sa foi n'a pas failli comme celle du traître Judas. Aussi, après la résurrection, ont-ils tous également confessé Jésus, ont-ils reçu tous également, par le souffle de Jésus-Christ, le Saint-Esprit et les clefs du royaume des Cieux, et le pouvoir de lier et de délier, et l'ordre apostolique, et la mission de paître le troupeau, de prêcher et d'enseigner; et tous, ayant été comblés entièrement des mêmes dons du Saint-Esprit le jour de la Pentecôte, ont également converti l'univers à la foi du Christ, et ils ont bâti des églises, et ordonné des évêques, des prêtres et des pasteurs pour diriger le troupeau du Seigneur.

Dans la sixième partie il dit : « Supposons que, « d'après ces paroles, ces sept prêtres aient réelle- « ment rectifié les erreurs de l'Eglise arménienne « et l'aient rétablie dans son orthodoxie; avec « quelle autorisation, en vertu de quel privilége « se sont-ils chargés de cette mission, et comment, « sans la connaissance du Saint-Siége, ont-ils « communié avec une Eglise qui en était séparée « depuis longtemps? N'était-il pas alors du devoir « du vicaire apostolique, représentant de Rome, « de les réfuter et de les déclarer apostats, et « retranchés de l'Eglise orthodoxe? » Dès son origine, l'Eglise arménienne a conservé inaltérable l'orthodoxie de sa foi, et il est faux de dire que c'est maintenant seulement que cette orthodoxie s'est rétablie. Tout le monde sait d'ailleurs que, dès le principe, elle a anathématisé l'infâme Eutychès, et, par suite, ses sectateurs égarés qui n'ont reconnu qu'une nature en Jésus-Christ. Ainsi donc, de tout temps, l'Eglise arménienne a, par le fait, anathématisé, avec Eutychès, Dioscore son partisan.

Le deuxième concile œcuménique de Constantinople, réuni sous Virgile, n'a pas anathématisé nominativement Thodoret de Cyr et Ibas d'Édesse, mais s'est contenté de lire et d'anathématiser leurs écrits. Théodoret et Ibas ne sont-ils pas par ce fait anathématisés? De même, l'Eglise arménienne,

աղանդն ունին : Այսպէս Հայոց եկեղեցին գնեութիքեան եւ անոր աղանդը եւ համախոհները նզովելով, ուրեմն Դեոսկորոսն ալ կընզովէր իրրեւ պաշտպան նորին :

Իսկ *Սուրբ* կըսէր զԴեոսկորոս զի հակառակ Եւտիքեայ կըհամարէր, ինչպես յԱսորւոց ազգին լսեր էր. եւ այս էր միայն *մոլորութիւն գործոյ*: Իսկ Քաղկեդոնի ժողովոյն դաւանութիւնը եւ Լեւոն պապին տոմարը՝ Ասորւոց համբաւոյն հաւատ ընծայելով՝ կըհամարէր թէ համաձայն են մոլորութեանն Նեստորի, եւ անոր համար նզովք կը կարդար. եւ այս եւս է *մոլորութիւն գործոյ* : Այժմ այն ետքն քահանայք *պէտք* ըրին ասոնց որպիսութիւնը. Դեոսկորոսի սուրբ ըսելը վերցաւ, եւ Լեւոն պապին եւ Քաղկեդոնի ժողովոյն վրայի նզովքը *մնաց* եղաւ. միթէ այս ի հերետիկոսութենէ ի յուղղափառութիւն դառնալ է, որ խորամանկ խաբեութեամբ հետեւեցուցանել կուզէ ասկէց ըսելով, թէ « Հայոց եկեղեցւոյն ծուռութիւնը շտկեցին, եւ ուղղափառութիւն հաստատեցին : »

Ահա Ստեփաննոս Զ պապը զՓորմոզ պապը բանադրեց. Յովհաննէս Թ պապը չատազով եղաւ Փորմոզ պապին, եւ անընդունելի *տէր* վճռեց այն բանադրանքը. յետոյ Սարգիս Գ պապը դեմ կեցաւ այն վճռին որ Յովհաննէս պապը ըրեր էր, եւ դարձեալ բանադրեց զՓորմոզ պապը, եւ հրամայեաց որ նորին ձեռնադրուին անոնք որ Փորմոզ պապեն կարգ էին առեր. ինչպես վարուցն պատմութեանը մէջ գրուած է : Եւ *չիւիլի* մէկ պապը մեկալ պապին ըրած բանադրանքը կաւրէ, եւ անոր վճիռը չի ընդունիր նէ, *հետիպէ* երկուքեն մէկը կըսխալիկոր. հիմա պետք եղաւ իրեն հարցունել, այն պապը հերետիկոս եղաւ ըսենք, երէ մոլորութեամբ գործոյ սխալեցաւ ըսենք :

Արդ երէ այն սխալեալ պապը հերետիկոս չսեպվիր, ապա Հայոց ազգը ինչու հերետիկոս պիտի սեպուի՝ Լեւոն պապը կամ Քաղկեդոնի ժողովքը նեստորական *տէր* հերքելովը, որ ոչ լատին լեզու գիտեր, եւ ոչ ուղիղ թարգմանութիւն ունէր անոնց գործքերուն, եւ ոչ նոյն ժողովին գրով *խապար մը* ունէր ինչպես ըլլալը. որ հին սովորութիւն էր, երէ մէկ ազգ մը հոն մարդ ըրլլար նէ, ժողովքին որպիսութիւնը այն ազգին կըգրէին : Նաեւ Զենոն կայսեր հրովարտակը տեսնալով, որ առաջին երեք ժողովները միայն

en anathématisant Eutychès et sa secte, elle anathématisait aussi Dioscore son défenseur.

Elle appelait Dioscore *saint*, parce qu'elle le croyait opposé à Eutychès, d'après le dire de la nation syrienne; c'était là seulement une *erreur de fait*. De même, ajoutant foi aux assertions des Syriens, elle avait cru la profession de foi du Concile de Chalcédoine et la lettre du pape Léon le Grand conformes à l'erreur de Nestorius; aussi les avait-elle anathématisées : erreur de fait encore. Mais depuis que ces sept prêtres ont fait connaître à l'Eglise arménienne le véritable sens et de cette profession de foi et de cette lettre, elle a cessé d'appeler Dioscore *saint* et a levé l'anathème contre le pape Léon et le Concile de Chalcédoine. Peut-on appeler cet acte un retour de l'hérésie à l'orthodoxie? ainsi que voudrait l'établir ce propagandiste en disant artificieusement : Ils ont rectifié les erreurs de l'Eglise arménienne et rétabli l'orthodoxie.

Le pape Etienne VI a anathématisé le pape Formose. Le pape Jean a soutenu ce dernier et révoqué l'anathème. Puis est venu Serge III qui a annulé cette décision et a anathématisé de nouveau le pape Formose, ordonnant que tous ceux qui avaient reçu les ordres sous son pontificat soient ordonnés de nouveau, ainsi qu'il est écrit dans l'*Histoire des Papes*. Or, de ces deux papes, dont l'un lève l'anathème et annule les décisions de l'autre, il en est certainement un qui est dans l'erreur. Aussi nous lui demanderons si, par là, ce pape est devenu hérétique ou s'il a seulement failli par erreur de fait?

Or, si ce pape a failli et n'est cependant pas considéré comme hérétique, pourquoi, pour avoir réfuté le pape Léon et le Concile de Chalcédoine, qu'elle croyait partisans de Nestorius, considérer comme telle la nation arménienne, qui, ne connaissant pas la langue latine, ne pouvait se procurer une traduction fidèle de leurs décisions, et n'avait pas même obtenu une relation écrite de ce concile, ainsi que l'exigeaient les anciens usages de l'Eglise? Il n'est pas étonnant alors qu'en voyant l'empereur Zénon reconnaître par decret les trois

կընհատատեր, եւ Քաղկեդոնի ժողովը լռելեայն կընգովեր, Հայոց ազգն ալ այն տեսնալով, առմարին ծուռ թարգմանութեանը նայելով, Աստուց չարախօսութեանը հաւատաց, զահման ժողովոյն եւ զառմարն նեստորեամիտ *տէր* հերքեց :

Եթէ այդ գոլճգին ըսէ *Ի* ինչու չարախօսաց հաւատացիք, եւ քաջ քննութեամբ վերահասու չեղաք, ապաքեն յայտնի է ի բովանդակ պատմութեանց մերոց՝ որ այն ժամանակ Հայոց ազգը մեծ նեղութեան եւ պատերազմի մէջ էր, որ Պարսիկները զմեզ արեւապաշտ եւ հրապաշտ ընել կըջանային. քննելու եւ տեղեկանալու *հիչ* ժամանակ չունէինք. *չաՒի* Հռոմայու աթոռը ամեն կերպիւ հանգստութիւն ունի. ան ինչու Հայոց ուղղափառութեան վերահասու չըլլար, եւ գոլճցւոց չարախօսութեանը մտիկ կընէ եւ կը հաւատայ : Եւ *չիւՒի* Հայոց ազգը Քաղկեդոնի ժողովոյն եւ Լեւոն փափի վրայօք եղած դատումը այժմ շտկեց, ապա եւս առաւել կըսպարտաւորի Հռոմայի աթոռը՝ եթէ Հայոց վրայօք ծուռ դատում ունի նէ շտկէ, եւ հրատարակէ. որովհետեւ կաթողիկէ եկեղեցւոյ գլխաւորն է, ասանկ *մասնաւանաբներուն* հոգ տանել պարտաւոր է :

Նաեւ եթէ անմիջապէս բուն ձեռագրին տառմարին ճիշդ եւ անվրէպ թարգմանեալ բանքն, նոյն Քաղկեդոնի ժողովոյն մէջը եղեալ լիւրիկեցի եւ պաղեստինացի եպիսկոպոսքն չկրցան իսկոյն ողջմտութեան իմանալ, այլ տարակուսեցան, եւ ընդունել չէին ուզեր. որոց համար երեսուն օր միջոց տրուեցաւ որ քննեն, եւ ապա ընդունին. իսկ ապա այլօրինակ թարգմանութիւնը Հայոց ազգը տեսնալով եւ նեստորամիտ կարծելով հերքեցին նէ, ինչ *չազմ* կուգայ. մինթէ մոլորութիւն հաւատոյ եր այս՝ որ հերետիկոս կացուցանեն :

Ուստի խարդախութիւն եւ մեծ *հիլեկազութիւն* է՝ « Ծուռը շտկեցին. » ըսելով ի վերայ բերել, « Ուղղափառութիւն հաստատեցին. » *զերէ* ծուռը շտկեցին ըսելովը կընշանակէ թէ սխալեալ էին մոլորութեամբ գործոյ, եւ անկեց մակաբերել եւ ըսել, ուղղափառութիւն հաստատեցին, կընշանակէ թէ սխալեալ էին մոլորութեամբ հաւատոյ :

premiers conciles, et, dès lors, anathématiser le Concile de Chalcédoine, trompé, en outre, par la fausse traduction de la lettre du pape Léon, la nation arménienne ait prêté l'oreille aux médisances des Syriens et ait rejeté les canons du concile, ainsi que la lettre du pape comme partageant l'erreur de Nestorius.

Ce propagandiste viendra nous dire : Pourquoi avez-vous écouté ces médisances? Pourquoi ne vous êtes-vous pas, par un examen sérieux, rendu compte et des décisions du concile et de la lettre du pape? — Ne savons-nous pas, par notre histoire, qu'à cette époque, la nation arménienne, accablée de calamités, avait, en outre, à soutenir une guerre formidable contre les Perses qui voulaient faire des Arméniens des adorateurs du soleil et du feu? Pouvions-nous nous livrer à cet examen? Le siége de Rome, au contraire, dans une parfaite tranquillité, n'aurait-il pas dû se rendre compte de l'orthodoxie des Arméniens, au lieu d'écouter les médisances des propagandistes et d'y ajouter foi? Mais comme depuis l'Église arménienne a rectifié le faux jugement qu'elle avait porté contre le concile de Chalcédoine et le pape Léon, l'Eglise de Rome, à plus forte raison, est tenue de modifier aussi la fausse opinion qu'elle peut avoir des Arméniens, et de la rétracter publiquement; car Rome est le siége de l'Eglise œcuménique, et doit s'occuper des questions de cette nature.

Et si les évêques d'Illyrie et de Palestine, avec une traduction fidèle de la lettre, faite d'après le manuscrit même, n'en ont pas saisi le véritable sens, dans le doute, refusant de l'accepter, ont obtenu un délai de trente jours pour l'étudier, que dire de la nation arménienne, qui, n'ayant qu'une tradition inexacte et la trouvant infectée des erreurs de Nestorius, n'a pas non plus voulu l'admettre? Quel reproche lui faire? Était-ce là une erreur de foi qui pût la rendre hérétique?

Ce n'est donc que par ruse, ce n'est que pour tromper qu'il dit : « Ils ont rectifié l'erreur » et qu'il ajoute : Et ils ont rétabli l'orthodoxie; » car dire qu'ils ont rectifié l'erreur implique seulement qu'ils avaient failli par erreur de fait, tandis que supposer et dire qu'ils ont rétabli l'orthodoxie, c'est les accuser d'avoir failli par erreur de foi.

Եւ այս իր ասութեան կերպն է խաբեական եւ ծուռ. *կեղծ* երկու տարբեր սեռը, որոց մէկն է գործոյ եւ մէկն հաւատոյ, մէկզմէկ կըխառնէ եւ կըշփոթէ, որ ուղիղ տրամախոհութիւն չէ, այլ ծուռ եւ պատրողական : Լաքին դիցուք թէ անոր գրածին *կեղծ* այս եօթն քահանայք Հայոց եկեղեցւոյն ծուռութիւնը չակեցին, եւ ուղղափառութիւն հաստատեցին. միթէ չէր արժան անկէց ետեւ Հայոց հետը հաղորդակցութիւն ընել : Իսկ եթէ Հռոմայու փոխանորդ դրուածը գանոնք հերքէ, *Ճե* ուղղափառութեան ուրացող *սխալ* ճանչնանէ, միթէ իրաւամբ ըրած կըլլայ : Այդ եթէ ուղղափառութիւն հաստատողը, եւ ուղղափառի հետ հաղորդակցողը ուրացող եւ հերետիկոս կըլլայ, ասոր ըսածին *կեղծ* ապա նա չարափառութիւն հաստատէ, եւ չարափառի հետ հաղորդակցի, *զանիր* այս մարդը ճշմարիտ հաւատացեալ եւ ուղղափառութիւն ընդունող կըլլայ :

Նաեւ առանց գիտութեան Հռոմայ աթոռոյն անոնք ուղղափառութիւն կըհաստատեն եւ անոնց հետ կըհաղորդակցին, ուրացող եւ հերետիկոս կըլլան : Ապա առաջին սուրբ հայրապետները, որ առաքելոց ժամանակէն սկսեալ մինչեւ ի Նիկիոյ ժողովը, այլ եւ այլ տեղ ժողովներ ըրին, ինչպէս յԱնտիոք ընդդէմ Պօղոսի սամոսատացւոյն յամի 265, եւ դարձեալ 272. եւ յԱնկիւրիա յամի 314, եւ ի Նեոկեսարիա յամի 315, եւ ի Լաւոդիկէ յամի 320, մոլորութիւնները վերցուցին, ուղղափառութիւն հաստատեցին եւ անոնց հետ հաղորդեցան առանց ինչ գիտութեան Հռոմայ աթոռոյն : Ուրեմն այն ամենայն սուրբ հայրապետները հերետիկոս եւ ուրացող ուղղափառութեան եղան. եւ մինչեւ հիմա որ Հռոմայու աթոռը անհոգ է եղեր, կամ իր պարտաւորութիւնը չէ գիտցեր, եւ չդատապարտեր նէ, *պարտ* ասկէց ետեւ անոր փոխանորդ դրուած Բորեսին (1) գոլեճցւոց վճռոյն *կեղծ* բող դատապարտէ գանոնք :

Նաեւ ուղղափառ ազգք թեպետ աշխարհիւ եւ լեզուաւ եւ արարողութեամբ մէկզմէկէ բաժանեալ են, *չափն* որովհետեւ մէկ հաւատք եւ մէկ սրբարար խորհուրդ ունին, մէկ եկեղեցի են ամենքն : Ապա պէտք է որ այդ գոլեճցին *հիչ*

(1) Նոյն ժամանակի Կ. Պոլիս լատինացւոց եպիսկոպոս եր *առաքելական փոխանորդ* անուամբ : Թ. Վ. Ա.

Or, cette manière de s'exprimer est bien réellement fausse et trompeuse : car ces deux erreurs, l'une de fait, l'autre de foi, sont de genres bien différents ; et cependant il les confond, il n'en fait qu'une seule et même chose, ce qui loin d'être logique est le propre d'un esprit faux et trompeur. Mais admettons que, d'après ce qu'il écrit, ces prêtres aient rectifié l'erreur de lE'glise arménienne, fallait-il dès lors n'avoir plus aucun rapport avec cette Eglise, et si le vicaire de Rome en rejette les membres comme il le ferait de ceux qui auraient abjuré l'orthodoxie, a-t-il en cela bien raison? Si donc pour rétablir l'orthodoxie et communiquer avec un orthodoxe on devient apostat et hérétique, ainsi qu'il le dit, par contre, établir une hérésie et communiquer avec un hérétique, c'est devenir vrai fidèle et pratiquer l'orthodoxie.

Ceux qui, sans la connaissance de Rome, établissent l'orthodoxie et communiquent avec les orthodoxes deviennent donc par là apostats et hérétiques? Ainsi les premiers saints patriarches qui, depuis les apôtres jusqu'au concile de Nicée, se sont réunis en divers lieux, comme par exemple à Antioche, contre Paul de Samothrace, en 265 et 272, à Angora, l'an 314, à Néocésarée, l'an 315, et à Laodicée, l'an 320, qui ont aboli des erreurs, établi l'orthodoxie et communiqué avec les orthodoxes sans la connaissance de Rome ; tous ces patriarches sont donc des hérétiques et ont donc renoncé à l'orthodoxie ! Si jusqu'à présent le siége de Rome est resté indifférent à ce sujet et a manqué à son devoir en ne les condamnant pas, que désormais au moins son vicaire apostolique, Mrg Coressi (1) les condamne, d'après la sentence des propagandistes. Mais alors pourquoi Rome est-elle restée indifférente à ce sujet ou pourquoi n'a-t-elle pas fait son devoir en les condamnant? Que désormais au moins elle n'en ignore pas et qu'elle les condamne d'après la sentence du propagandiste.

Mais les nations orthodoxes, bien que séparées entr'elles par la langue, le rit, ayant toutes la même foi et toutes reconnaissant le même mystère de l'Eucharistie, ne font toutes qu'une même Eglise. Dès lors il faut que ce propagandiste ne

(1) A cette époque, il était évêque des Latins à Constantinople sous le nom de *vicaire apostolique*. G. V. A.

մեկ ուղղափառ ազգի մը հետ չհաղորդակցի, *զորմէ* որին հետ հաղորդակցի ես, անոնց ամենուն հետ հաղորդ եղած կըլլայ. եւ այսպես Հայոց եկեղեցւոյն հետ հարկաւ հաղորդակից կըգտնուի. ուստի եւ իր դրութեանը *նկատմամբ* ուղղափառութեան ուրացող կըսեպուի :

Զայս ալ պետք եղաւ իրեն հարցընել. *անապա* Հռոմայոց աթոռը ծուրիւն վերցընող եւ ուղղափառութիւն հաստատող մարդոց շղնամի է *մի*. *անապա* Աստուծոյ ուզած բանը՝ Հռոմայոց աթոռը ջուգելով՝ դէմ կըկենայ *մի*. կարծեմ թէ ուղղափառութեան հակառակ եւ շղնամի չէ *ոչի* կըպատասխանեն : Արդ եթէ այդպես է, ապա ինչու ուղղափառութիւն հաստատողները պիտի դատապարտե : Մենք ալ կըվկայենք թէ Հռոմ առանկ անխելք բան չըներ, *այլ խոշտանգիշ* կըլլայ : Երբ Հռոմայի փոխանորդին համար ըսեն են, ան ալ գիտութեամբ եւ յօժարութեամբ չըրաւ, գոլեճցի *մշնամբնախնդուն* խօսքին խաբուեցաւ. ընդդէմ կանոնաց ընդհանուր եկեղեցւոյ այն թուղթը հանեց : Զայս գոլեճցիք ալ ի խղճէ մտաց կըխոստովանին, ինչպես իրենց հաւատարիմ մարդոցն ալ պարծըցեր են :

Նաեւ այդ գոլեճցին իր խելքին *նկատմամբ* Փէշտիմալճեանին յայտարարութեանը ծուռը կըշտկէկոր, եւ ուղղափառութիւն կըհաստատե քեզի գրած դրքովը. *անապա* Հռոմայոց աթոռին հրամանաւ եւ գիտութեամբն է, եթէ առանց անոր գիտութեանը եւ հրամանին է : Երբ Հռոմայի հրամանաւն է, թող հրամանագիրը հրատարակե, մենք ալ անոր *նկատմամբ* խօսինք. ապա թէ առանց անոր հրամանին է, ինչպես որ կըկարծեմ, ապա իր գրածին *նկատմամբ* հերքեալ է, եւ ուղղափառութեան ուրացող :

Լաքին իր այնքան համարձակ եւ *սերսկոք* գրելին պետք է որ Հռոմայեն ձեռքը հրամանագիր մը կամ *սենես* մը ունենայ. մանաւանդ թէ այսպես մեկ վճիռ մը. « Թէ մեկ քահանայ մը առանց իմ հրամանի եւ գիտութեանս քրիստոնեայ ազգի մը ծուրիւնը շտկէ, եւ ուղղափառութիւն հաստատե .. եւ անոր հետ հաղորդակցի, ուղղափառութեան ուրացող *ոչի* հերքեալ եւ դատապարտեալ է : »

Հիմա կըզարմանայ այդ մարդը թէ ինչ պետք է Հռոմայեն *սենես* խնդրել : Մեր գոլեճցի միսիոնարներուն ամեն մեկն ինքն իր գլխուն փափ է. մեր ամեն խօսքը սահման հաւատոյ է եւ կանոն

communique avec aucune nation orthodoxe, car il entrerait en rapport avec un des membres de l'une d'elles, il se trouverait par le fait même en rapport avec tous les membres de cette nation et, par suite, avec ceux de toutes les Eglises orthodoxes, donc aussi avec l'Eglise arménienne elle-même. Il devrait donc, d'après son propre système, être considéré comme ayant abjuré l'orthodoxie.

Autre chose encore à lui faire comprendre : La cour de Rome est-elle ennemie de ceux qui détruisent l'erreur et établissent l'orthodoxie? S'oppose-t-elle à ce que Dieu veut? Je pense qu'il répondra qu'elle n'est ni contraire ni opposée à l'orthodoxie. Or, s'il en est ainsi, pourquoi donc condamnerait-elle ceux qui l'établissent? Nous aussi, nous rendons à Rome ce témoignage qu'elle ne commet pas une pareille sottise, mais, cependant, elle la permet avec plaisir. On dira que le vicaire apostolique de Rome n'a pas agi sciemment et avec connaissance de cause, qu'il s'est laissé tromper par ces brouillons de propagandistes, et sur leurs insinuations a publié cette lettre contre les règles de l'Eglise œcuménique. Les propagandistes eux mêmes en conviennent, puisqu'ils s'en sont vantés à leurs fidèles amis.

Et lui qui, de son chef, rectifie l'erreur du manifeste de M. Pechdimaldjian et rétablit l'orthodoxie par cette lettre qu'il vous écrit, agit-il ou non avec la connaissance et l'autorisation de Rome? Si c'est d'après cette connaissance et cette autorisation, qu'il publie sa lettre de crédit et nous lui répondrons en conséquence. S'il en est autrement, comme je le crois, il se trouve donc lui-même, d'après son écrit, séparé de l'orthodoxie et apostat.

Mais pour attaquer aussi ardemment, il faut qu'il ait entre les mains une autorisation de la cour de Rome et même une espèce de sentence conçue à peu près en ces termes : « Un prêtre qui, sans ma connaissance et mon autorisation, aura rectifié l'erreur d'une nation chrétienne, l'aura rendue à l'orthodoxie et aura communiqué avec elle, sera rejeté du sein de l'orthodoxie, déclaré apostat et condamné comme tel! »

Maintenant il s'étonne, cet homme, qu'il soit nécessaire de demander à Rome une lettre d'autorisation. « Chacun de nos missionnaires propagandistes est un pape en soi ; chacune de nos paroles

եկեղեցւոյ. ուզածնուս պես *հիմ* կըվճռեմք *հիմ* կըհրատարակեմք, *վի հիմ* ճամբան կըգտնանք՝ *իմաստ* կըներեմք. *ինչ* ասանկ ըլլալը չէք հաւատար նէ, այս եօթը քահանայից *մատաղաւորը* միտք բերէք:» (Տես հատ. Գ. էջ 243.) Հիմա *հիչ* ըսելիք չունիմ, *շաբիւն հիշողք* օր մը կուգայ որ ասոնց բաներուն քննող կըլլայ:

Նաեւ այդ խառնաւաճ մարդը կամ գիտնալով *սխալտա* ծուռ կըմեկնէ, կամ բանձր տգիտութեամբ ծուռ կըհասկընայ Փեշտիմալճեանին ըսելը. « Ֆռանկացեալ կարգաւորներ. » որ եւ յայտարարութեանը մէջ գրած էր թէ « Քանի մը *սիրելիս* Ֆռանկացեալ կարգաւորներու խօսքով Հայոց եկեղեցւոյն հերձուածող եւ հերետիկոս *տէր* բիր կըհանէ: » *Ձէրէ* այդ գոլճցին կըգրէ այսպես. « Այսինքն ըսել կուզէ թէ մեր եկեղեցին Ֆռանկ քահանաները չիճանչնար եւ կարհամարհի: » Ցիրաւի նոր հայերէն լեզու սովրողը կրնայ հասկընալ՝ թէ ւյլ է ըսել Ֆռանկ քահանայ, եւ այլ է ըսել Ֆռանկացեալ քահանայ. *ձէրէ* Ֆռանկ բառը կընշանակէ բուն Ֆռանկ, իսկ Ֆռանկացեալն կընշանակէ զայն որ ուրիշ ազգէ դարձեր եղեր է Հռոմ: Այսպես Հռոմն կընշանակէ բուն Հռոմն. իսկ հռոմացեալն՝ որ ուրիշ ազգէ դարձեր եղեր է Հռոմ: Այսպես կայն է բնական *բոյնալն*. եւ կաղացեալն է դիպուածով յետոյ եղեալն *բոյնալ*, ասոնց պես են խուլն եւ խլացեալն, սպիտակն եւ սպիտակացեալն, կակուղն եւ կակղացեալն, արդարն եւ արդարացեալն. ասանկ ալ անթիւ բառեր կան թէ ի մեր լեզուս եւ յօտար լեզուս: Ուստի յանելն Փեշտիմալճեանին « Ֆռանկացեալ գոլճցի կարգաւորներ. » ցոյց կուտայ զայն *ախտարհա* քահանաները՝ որ իրենք բուն Հայոց ազգէն են, եւ յետոյ *փոխնիդհմիչ* են եղեր. Հայոց եկեղեցւոյն բարեկարգ ծէսը եւ արարողութիւնները *թէրէ* ընելով՝ Ֆռանկաց ծէսին եւ արարողութեանը հետեւեր են, որ Ֆլորէնցայու մեծ ժողովը՝ *մէկ* է ըրեր այսպիսի փոփոխութիւններ, եւ Բենեդիկտոս ԺԴ պապը Հռոմայու ժողովոյն հաւանութեամբը յատուկ կոնդակ հանեց՝ թէ « Ոչ ինչ է նորոգելի. » ամեն ազգ իր եկեղեցական ծէսը եւ արարողութիւնը չփոխէ, այլ իր հին սովորութիւնը պահէ՝ որ հաւատոյ վնաս չունի: Ուրեմն այդ *ախտարհա* գոլճցին երէ խղճմտանք չըներ նէ, *ամէնպես* քիչ մը ջանչնար որ կըգրէ այսպես, թէ Փեշտիմալ-

est un canon de foi, une règle de l'Eglise. Nous décidons, nous publions à notre guise ce que bon nous semble et comme bon nous semble, et nous trouvons les moyens de mener à bien ce que nous voulons. Si vous avez peine à le croire, souvenez-vous de l'affaire des sept prêtres.» (Voir 3e vol. p. 213.) Pour le moment je n'ai rien à dire: sans doute le jour viendra où quelqu'un voudra bien s'occuper d'examiner cette question.

Ce brouillon interprète mal, ou volontairement ou par pure ignorance; il comprend mal ces mots de Pechdimaldjian « *des prêtres latinisés.* » Dans ce manifeste, Pechdimaldjian dit: « D'après le récit de quelques prêtres latinisés, amis du désordre, il dénonce l'Eglise arménienne comme hérétique et schismatique » ; car, s'écrie-t-il: « Il veut dire par là que notre Eglise ne reconnaît pas les prêtres latins et les méprise. » En vérité, quiconque commence les éléments de la langue arménienne comprendra sans peine qu'autre chose est dire : prêtres latins, et autre chose : prêtres latinisés. Etre latin signifie latin d'origine ou de nation, tandis que latinisé indique que l'on appartenait à une autre nation et que l'on est devenu latin ; grec signifie vrai grec, et grecisé passé d'une autre nation à la nation grecque ; même différence entre boiteux de naissance et devenu boiteux par accident; entre sourd et assourdi, blanc et blanchi, mou et amolli, juste et justifié, et ainsi d'une foule de mots analogues dans notre langue et dans les autres. Ainsi, Pechdimaldjian, en disant des prêtres propagandistes latinisés, veut donc faire voir que ces prêtres appartenaient à notre nation et se sont faits latins, rejetant les rits et les cérémonies de l'Eglise arménienne, pour suivre les cérémonies et les rits latins. Cependant ces changements ont été interdits par le concile de Florence; de même le pape Benoît XIV, d'après une décision du concile de Rome, a publié, à ce sujet, une bulle spéciale commençant par ces mots : « Rien n'est à renouveler » ; dans laquelle il défend à toute nation de changer en rien les rits et cérémonies ecclésiastiques, et ordonne de conserver les anciennes coutumes qui ne sont pas contraires à la foi. Si donc ce propagandiste transfuge ne fait aucun cas de ces décisions, au moins devrait-il avoir honte d'écrire que Pechdimaldjian veut dire que : « Notre Eglise

ձեռնը « Ըսել կուգէ թէ մեր եկեղեցին Ֆռանկ Հայոց եկեղեցին Ֆռանկ քահանայից խօսք չունի. քահանաները չիճանչնար եւ կարհամարհէ : » կըճանչնայ զանոնք եւ կըմեծարէ. այլ միայն այդ Ֆռանկացեալ *ախտաւոր* գոլեցի քահանաները կարհամարհէ՝ իբրեւ *անապա* խաբեբայ, եւ խոովարար, եւ ապստամբ յեկեղեցական կանոնաց, որ կըպատուիրէ ամեն ազգ իր եկեղեցական ծէսը պահել :

Դարձեալ կըգրէ թէ « Հարկաւորութիւն չունի Բորեսին անոնցմէ եկեղեցական կանոնները գիտնալու. այլ՝ թէ լաւ գիտէ : » Ապա Փէշտիմալճեանը առաւել *հախլը* է, եւ իրաւունք ունի որ կըմեղադրէ զԲորեսին. որովհետեւ Բորեսի եպիսկոպոսը եկեղեցական կանոնները աղէկ գիտէր՝ որ առանց յայտնի ընելու զմոլորութիւն եւ զհերետիկոսութիւն այն եօթը քահանայից, եւ առաջարկելոյ նոցա, չէր կրնար անոնց *հախին* գէշ ըսել. ապա եւ մեծապէս սխալեցաւ որ ընդդէմ եկեղեցական կանոնաց այն եօթը քահանաները ուրացող ուղղափառութեան կոչէր. *գիրկ* եթէ եկեղեցականկանոնները չիգիտնար նէ՝ շատ մեղադրելի չէր. ներելի տգիտութեամբ սխալեալ կըլլար :

arménienne ne reconnaît pas les prêtres latins et les méprise. » L'Eglise arménienne n'a rien à dire contre les prêtres latins; au contraire, elle les reconnaît et les respecte. Seulement elle méprise ces transfuges, ces prêtres propagandistes latinisés, parce qu'ils sont trompeurs, hypocrites, brouillons et rebelles aux canons ecclésiastiques qui ordonnent à toutes les nations de conserver leurs rits.

Il dit encore : « Mgr Coressi, le vicaire apostolique, n'avait nullement besoin d'apprendre d'eux les canons ecclésiastiques; il les connaissait parfaitement. Pechdimaldjian n'en a que plus raison; il a d'autant plus droit de blâmer Mgr Coressi. Car puisqu'il connaissait les canons de l'Eglise, il savait fort bien qu'il n'était en droit de dire aucun mal des sept prêtres sans avoir démontré leur erreur, leur hérésie, et sans leur avoir fait part de ses observations. Il a donc grandement failli contre les canons ecclésiastiques en déclarant ces sept prêtres séparés de l'orthodoxie. S'il eût ignoré les canons, il serait moins blâmable; on n'aurait à lui reprocher qu'une ignorance excusable.

ՍԱՀՄԱՆՔ ՏԵՍՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ Ի ՌՈՒՍԻԱ.

(Շարունակութիւն է. վերջ. Տես էջ 63)

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ՓԱՀԱՆԱՅԻՑ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԻՑ ԹՈՇԱԿՆԵՐԸ, ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԱՅՐԻՆԵՐՈՒՆ ՈՒ ՈՐԲԵՐՈՒՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ.

ՃԻԷ.

Հայոց քահանաներուն եւ ուրիշ եկեղեցական պաշտօնեաներուն ապրուստը իրենց ժողովուրդներէն է :

ՃԻԸ.

Քահանայից եւ ուրիշ եկեղեցական պաշտօնէից ընդունած տուրքերը իրենք տեսակ կրնան ըլլալ. Ա, հաստատուն՝ որ պաշտօնի մտած ատեննին ժողովուրդը անոնց կըկապէ(1). Բ, այն տուրքերն որ հոգեւորական պաշտօնները կատարելու համար կընդունին. Գ, կամաւոր տուրքեր :

ՃԻԹ.

Հոգեւորական պաշտօնները կատարելու համար որոշուած տուրքերն ասոնք են : Ծննդաբերի վրայ աղօթք ընելու համար 10 քուրւէք արծաթի(2)· տղայոց մկրտութեանը համար 20. պսակի 40. չափահասից թաղման 40, տղայոց 20 : Ապաշխարութեան կամ խոստովանութեան եւ հաղորդութեան խորհուրդները կատարելու համար, ամենեւին տուրք մը չարուիր : Խօսիլ արգիլած է քահանայից եւ ուրիշ պաշտօնէից եկեղեցւոյ՝ այս յօդուածին մէջ նշանակուածէն աւելի տուրք ամենեւին չպահանջել որ եւ իցէ եղանակաւ :

ՃԼ.

Քահանայք եւ ուրիշ եկեղեցական պաշտօ-

(1) Մինչեւ ցայժմ սովորութիւն չէ եղած եւ ոչ Ռուսաստանի ամեն տեղերը՝ այսպիսի հաստատուն թոշակ մը կապելու եկեղեցականաց. ուստի եւ յաջորդ յօդուածին կարգադրութիւնը գրեթէ ամենեւին չպահուիր : Շատ փափաքելի է որ այս կարեւոր նիւթիս օր մը առաջ աւելի մտադրութիւն ըլլայի ի կոչմանէ վիճակաւորը Առաջնորդաց : (Ծ. Թ. :)

(2) Գաղղ. տրկով՝ 40 հարիւրորդ կամ *տանիթիմ* :

եայք թէ որ վերագրեալ ձիթ յօդուածին մէջ նշանակուած տուրքերը չընդունին, իրաւունք չունին եկեղեցական պաշտօն մը կատարելէն ետ կենալու եւ կամ ուշացընելու. միայն կրնան եպիսկոպոսական Աւտեանէն խնդրել որ քաղաքական իշխանութեան ձեռքով այն տուրքը պահանջուի :

ՃԼՍ.

Հոգեւորական պաշտամանց համար առնուած տուրքերը՝ քահանայից եւ ուրիշ եկեղեցական պաշտօնեից մէջ կբաժնուին՝ ըստ սովորական կարգին որ մինչեւ հիմա պահուած է Հայոց եկեղեցւոյն մէջ :

ՃԼԲ.

Էջմիածնայ վանքին մէջ ու Ռուսաստանի ամեն Առաջնորդարաններուն մէջ առանձին գանձանակներկհաստատուին՝ քահանայից եւ ուրիշ եկեղեցական պաշտօնեից այրիներուն ու որբերուն համար :

ՃԼԳ.

Քահանայից եւ եկեղեցական պաշտօնեից այրիներուն ու որբերուն հոգաբարձութեան արկղները գլխաւորապես բարերարաց կամաւոր տուրքերովը կլեցուին : Անկէց ի գատ՝ իւրաքանչիւր վիճակաւոր Առաջնորդ տարուէ տարի իր վիճակին եկամուտներէն մաս մը կհանէ այն հոգաբարձութեան համար :

ՃԼԴ.

Քահանայից եւ ուրիշ եկեղեցական պաշտօնեից այրիներուն ու որբերուն հոգաբարձութեանը համար պէտք եղած տուրքերը կհաւաքուին՝ նախ գանձանակներով՝ որ կդրուին իւրաքանչիւր վիճակի եկեղեցիներուն մէջ՝ որոյ համար է արկղը, եւ երկրորդ՝ այս բանին համար որոշուած գրքի մը մէջ ստորագրելով :

ՃԼԵ.

Քահանայից ու պաշտօնեից այրիներուն ու որբերուն համար եղած գանձանակներուն կառավարութիւնը կյանձնուի մասնաւոր Խնամակալներու՝ վիճակաւոր Առաջնորդին անմիջական տեսչութեանը տակ : Այս խնամակալները երեք հոգի են՝ վիճակին ամուսնացեալ եկեղեցականաց նախապատիւներէն ընտրուած՝ վիճակաւոր Առաջնորդին ձեռքովը: Անոնք այն բարեգործութիւնը կատարելն յանձն կառնուն առանց ամենեւին վարձատրութիւն մը ընդունելու անոր համար :

ՃԼԶ.

Խնամակալները կընդունին թէ գանձանակաց եւ թէ գրքերուն մէջ եղած դրամները, եւ անոնց ճիշդ հաշիւները կբռնեն :

ՃԼԷ.

Խնամակալները իրենց դատողութեանն համեմատ՝ կորոշեն քահանայից ու պաշտօնեից որբերուն ու այրիներուն տրուելու նպաստները. բայց առաջ ճիշդ քննութեամբ կստուգեն թէ անոնց ստոյգ պիտոյքը ո՛րչափ է, առանց ամենեւին աչառութեան կամ կուսակցութեան :

ՃԼԸ.

Խնամակալները քահանայից ու պաշտօնեից այրիներուն եւ որբերուն նպաստները որոշելու ատեն այս կանոնները պիտի պահեն.

Ա. Չանալ սահմանել տարեկան հաստատուն նպաստներ, զգուշանալով ըստ կարի մէկ անգամ մը միայն տրուած տուրքերէ :

Բ. Մէկ անգամով մը տրուած նպաստները մի եւ նոյն անձին տարին մէյմը միայն հաղորդել, եւ ոչ աւելի :

Գ. Նպաստները սահմանել գլխաւորապէս, *ա*, այն այրիներուն ու որբերուն որ ամենեւին կարողութիւն չունենալով իրենք գիրենք կերակրելու, այնպիսի ազգականներ ալ չունին որ կարենան կամ յօժարին զանոնք պահելու. *բ*, այն այրիներուն որ աղքատ ըլլալէն ի գատ՝ շատ գաւկի ալ տէր են. եւ *գ*, անոնց որ ոչ ծնողք ունին եւ ոչ մօտիկ ազգական, ու որք եւ աղքատ են :

Դ. Քահանայից եւ եկեղեցւոյ պաշտօնեից այրիներուն նպաստ մատուցանել մինչեւ որ նորէն ամուսնանան, որք աղջկանց՝ մինչեւ որ պսակուին, իսկ որք մանչերուն՝ մինչեւ որ չարքունս հասնին կամ եկեղեցական դպրատուն մտնեն :

ՃԼԹ.

Խնամակալները ամսէ ամիս կստուգեն արկղին վիճակը՝ եպիսկոպոսական Աւտենին անդամներէն մէկուն առջեւը, կամ ուրիշ անձի մը՝ որ նոյն Աւտենն որոշուած կըլլայ :

ՃԽ.

Երեք ամիսը մէյմը խնամակալները մանրա-

մասն տեղեկութիւն կուտան եպիսկոպոսական Աւենին՝ դրամական զուարիին եկամուտներուն՝ ծախքին ու մնացորդին վրայ, տարւոյն վերջնալ հաշիւ իրենց ամեն գործողութեանցը համար :

ՃԼՍՍ.

Խնամակալաց դեմ եղած գանգատները իրա-

քանչիւր վիճակի եպիսկոպոսական Աթենին կը տրուին :

Տոդրագրեալ

Նախագահ Կայսերական Խորհրդարանին

ԿՈՄՍ ՆՈՎՈՍԻԼՅՈՎ :

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ·

Ի ՍԳԱԼԻ ՄԱՀ

ԱՐՔՈՒՆԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ

ՊԵՐՃԱՊԱՏԻՒ Տ. ՆԻԿՈՂՈՍԻ ՊԱԼԵԱՆ,

ՅԻՇԱՏԱԿ ՏԽՈՒՐ.

—

Հոգւոյս ի խոր ագռեաւ, Ոգիդ տխրական,
Եւ ի հիւսուած բանիցս իմ չեր օգնական.
Թոյդ նպաստիւք երկունք մտացս ցաւալիր
Առցեն ծընունդ. զի եմ անգօր եւ ոչ ժիր:
Տուր ինձ ողբալ ըզքարերարն Աբամեան,
Զոր անտրտունջ գոհեաց Պաւեան Գերդաստան.
Ահ խորհրդոյս դառն յիշատակ տրտմագգեաց
Խռովէ ըզմիտս զընէ փականս իմ շրթանց:
Իցէ՛ նդ սրտիս պարզեր լեզուս ապիկար՝
Ըզքաղցրագոյնս բարոյս Վահիդ անվրդով.
Զոյգ ընդ չքնաղ ձրիցն ազնիւ տիրանուեր
Գորովաշարժ առնուլ աստեն ի պատկեր:
Մշտագուարթ քաղցրիկ դիմացն գեղ ժպտիւն,
Ազդեր հրճուանս յորքացելոց տրխուր սիրտ.
Եւ հայեցուած հեզիկն աչաց կարեկից
Խօսեր զոգցես ի ներքս ի խոր դժբաղդից:
Զեր ըստ դիպուց՝ ըե տուրս առատ բաշխեր յորդ,
Թէ աղքատին վշտաց չիներ բաժանորդ.
Չի բանկագին կենաց նորին հեշտ արեւ
Ցերկնից անշուշտ կաթօտելոց եր պարգեւ:
Իսկ ըզմտացն վսեմ հանճար եւ գկորով՝
Զոր համազգեացն եր նուիրեալ ի գործով,
Ընդ պանծալի ճարտարուբեանն գեղարուեստ
Ո՛ ժտեսցե առնուլ արդեօք ի գովեստ:
Ընդ սիրասուն հարազատիցն՝ միսը յաւարտ,
Առաքինոյ Հօր իւր եր տանն չքնաղ գաղդ.
Այլ սոյն գունակ մինչ բոլորեր գիւր շրջան,
Աւաղ՝ յանկարծ ճրագունք կենացն վաղ շիջան:
Սասլես անուա եւ ցորենոյն հասկ ատոք,
Մինչ կոր յերկիր պաբարտ գանդին լընու գոգ,
Ցայնժամ մանգաղ գոգցես անգութ սայրասուր
Հնձէ գորայն, ցօղունքն անդէն այրին հուր:
Տես սրտաշարժ ինձ տեսարան. զի նա մինչ
Վերնոյն ըզկամս բարւոք գիտաց գոյ անջինջ,
Գորովեցաւ անդ Անմեղին սիրտ անբիծ,

Չի չուէ յաստեացս բողեալ ըզտնանկն ի բախիծ :
Անդէն երդմներ գիւր ընտանիս բարեպաշտ,
Առ տառապեալս միշտ կարեկից գոյ եւ հաշտ.
Մինչդեռ անդուստ հրեշտակ գուարթ նուիրեր
Առ Սիրելին ըզբերկրագգեացն հրաւեր:
« Արի, ասէ, ի նոր գնալ ի հանդէս,
« Անմահ Արքայն բարեացդ ըզգործ շատ ետես.
« Հրաւիրակիս կայ վեհ պատգամ եւ հրաման,
« Վարել ըզքեզ յանձեռակերտն իւր խորան.
« Թող աստ ապա ճարտարուբեանց քոց շինուած
« Բոյդ հանճարոյ կացցեն վըկայք. Դու գքո վարձ
« Ազնիւ սրտիդ փուրա առնուլ ի յերկինն.
« Կամարդ անհիմն է գեղագոյն քան զնոսին » :
Ընդ Հուարրնոյն ճախրեր հոգին յամպս ի վեր,
Մինչ իւր Ծնողն ըզմահ նորին յայր կոծեր.
Շունդն հարաւ. գուժեաց եւ ձայն տիրական,
Հանգեաւ՝ ասեն, Նիկողայոս վեհ Պալեան:
Դու ինձ ներեա շնորհիդ կացեալ առընթեր
Ողբ սրտառուչ Հանգուցելոյդ տալ ի նուէր.
Եւ զի ինձ քնար ոչ պակասէ տխրաձայն,
Այեր քն ահա ընդ իս լացցեն գթեզ համայն:
Իսկ իմ մատուռնք թել անըզգայ հարցեն ոչ,
Այլ քան ի քնար թող իմ սրտին ի խոռոչ
Զայն հնչեսցէ հառաչանաց. ունիմ յար,
Չի տրտմութեամբ աղիքս եղեն ոլորեալ:

Ցաշակերտաց Ուսումնարանի

Մայր-Եկեղեցւոյ

ԵՂԻԱԶԱՐ Մ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ.

16 մարտ. 1858 ի Կ. Պոլիս.

ի Գում-Գափու:

ՕՏՄՊԱՇՆԱՆ Տ. ԳԷՈՐԳ.— « Սերաստիայեն գրուած նամակները տրտմութեամբ սրտի կը ծանուցանեն Սերաստիոյ Հայոց երեւելիներեն Օտապաշեան Մահտեսի Տեառն Գեորգայ ցաւալի մահը : Այս բարեյիշատակ անձը մեծ յարգ եւ համարում ստացած եր իր ազգօգուտ գործերովն ու աստուածահաճոյ բարեբարուբիւններովը՝ որոց մէջ երախտագէտ գովութեամբ կը յիշուի Սերաստիոյ մէջ յանուն սրբոց Թարգմանչաց կառուցեալ հոյակապ դպրոցը, որ ազգասէր հանգուցեալը իւր քսակեն

շինած է հարիւր հազար դուռուշէն աւելի ծախք ընելով, եւ ասոր՝ ալայծառութեանն ու յարատեւ բարեկարգութեանը համար անդադար նպաստելով: Ասկից զատ վախճանելոյն տասն հազար դուռուշ ալ նոյն քաղաքին մէջ հաստատուած Սեներբերիմեան ուսումնասիրական ընկերութեանը շնորհեր է կտակաւ. նմանապէս բոլոր վանօրէից եւ ազգատաց ալ առատաձեռն շնորհներ ըրեր է: Իւր ամենէն սիրելի փափաքը եկեղեցեաց եւ դպրատանց պայծառութիւնը եւ ուսմանց ծաղկիլը եղած էր. այս նպատակաւ իւր երեք եղբօրորդիներէն մէկը զՊ. Սերոբէ Օտապաշեան Փարիզի Հայկազեան վարժարանը խրկած էր, ուր մինչեւ հիմա կկենայ ուսմունք սովրելու եւ իր հանգուցեալ հօրեղբօրը բաղձանքին համեմատ կատարեալ կրթութիւն ստանալու, որպէս զի օգտակար անդամ մը ըլլայ Ազգին եւ իր բարեհամբաւ գերդաստանին: Հանգուցեալ Մահտեսի Տէր Գեորգ իր խոհեմ եւ հանճարեղ վարուքը Սերաստիոյ բոլոր այլակրօն բնակչաց ալ մեծ կսկիծ տուեր է: Վ.սեմափայլ կուսակալը յատկապէս հրաման ըրեր է մեծահանդէս յուղարկաւորութիւն մը ընելու. հանգուցեալն, եւ մարմինը իւր պատուին առջեւէն անցուցնելու. որ վերջին անգամ տեսնէ զանիկայ: » (ՄԱՍԻՍ.)

ՏՈՒՈՒՏԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ԷՖԷՆՏԻ:— Դանուբի նաւարկութիւնը կանոնաւորելու յանձնաժողովին Ք. Դրան կողմանէ անդամ Տաւուտեան մեծարգոյ Կարապետ Էֆենտին՝ Աւստրիոյ, Պաւիէրի, եւ Վիւրթեմպէրկի բազաւորաց կողմանէ հետեւեալ պատուանշաններն ընդունեցաւ. Աւստրիոյ՝ Ֆրանչիսկոս Յովսէփայ կարգին հրամանատարութեան պատուանշանը: Պաւիէրի բազին երրորդ պատուանշանը: Վիւրթեմպէրկի բազին երրորդ պատուանշանը: (ՄԵՁՄՈՒԱՅԸ ՀԱՎԱՏԻՍ.)

ՏՈՒՈՒՏԵԱՆ ՅԱԿՈԲ ԷՖԷՆՏԻ, որ արքունի բժշկական դպրոցին դասատուներէն մէկն է՝ չորրորդ կարգի Մեճիտիէ պատուանշանն ընդունեցաւ: (ՆՈՅՆ)

ՄՈԼՏՈՎԱԼԱՖԻՈՅ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ. — Հետեւեալ նամակին մէջ ազնիւ գրողին ազգասիրական ոգին փայլելուն և տուած ազգային տեղեկութեանցը համար արժան կհամարիմք մեր ընթերցողացը հաղորդել:

Գերապատիւ Աստուածաբեղ Տէառն Տէառն Ամբրոսեայ Վարդապետի Դպղպեանի Ազգաւէր Սուրբ Չօր,

Մաղար Սուրբ Աջոյն հաւիտեան խնամարհուրեամբ:

Միշտեւ յամենայն ճշմարտասիրացն խմբից արժանազով ղրուատանաց եւ շնորհակալութեան բանք իջրու՝ ի տառապանս տառապանս յամենայն կողմանց մատուցանին առ ճշմարտասէր Սուրբ Հարսդ ընդ մեծի եւ անընկճելի առաքինութեան եւ ազգասիրական ձերոց հանդիպից, եւ ահա յայնմհետէ եւ այսր համակրութիւն իմն զարմանասքանչ ճմլեցուցանէր եւ զիմ սիրտ կարոզին բերել ընդ ձեզ հոգեխառնիլ, եւ զսրտի իմոյ եւ զիմոցս հայրենակցաց խոնարհական մեծարանս յիասիրտ եւ լիարերան շնորհակալարտութեամբ եւ բարեմաղթութեամբ առ ոտս բարերար նահատակացդ Ազգիս սփռել տարածել: Բայց սակայն եւ գլխովին յանծանօթից զոյով իմ անցեալ ի կարգ, զի մի ինչ զվայելչութեամբ երեւեցայց անցեալ զանցեալ, յակամայից իմն հարկեցայ ընդ վարազուրաս ունել ըզսրտի իմոյ մինչեւ ցայսօր զեռանդն բոցատիպ ըստ զոգ հրոյն Նեեմայ: Եւ ահա ատանօր տեսցէ իմ աշխարն զանկեղծաւոր սիրոյ մագնիսական զօրութեանն նորատքանչ հանդէս. զի բեպետ եւ անծանօթ յանձնէ եւ անարժան գլխովին ջնաշխարհիկ ձեր սիրոյ, այսու ամենայնիւ խափան եւ ոչ մի ինչ կարաց արգելուլ գդեմ ունել զմարդասիրութեան ձերոյ առ ի ընդառաջել կանխել, եւ խրախոյս արծարծել սիրարորը կրիցս զգածմանց ընդ ձեռն համբուրելի եւ անգին յիշատակի Տէրունեան մատենին զոր ընկալայ ձեռամբ յարգի Պարոն Գարբիելի Մաերեան: — Հայր իմ, Ազգասէր Սուրբ Հայր, անակնունելիդ այդ հանդիպումն Հայրենականն ձեր սիրոյ՝ յապշութիւն կրթեաց զմիտս գլխովին. եւ զիարդ ինձ հնարաւոր ի բան եւ ի մեյան գարժանաւորն երախտագէտ մտօք յայտնել ձեզ շնորհապարտութիւն: Մատեանն սքանչելի, նոյն ինքն եւ եք իւրովն աստուածախօսիկ ոճիւ յարմարեցեալ ձեզ շնորհակալութիւնս վայելուչս ընդ մեծի սիրոյ շնորհիդ: Կացցէ այն ուրեմն առ իս յորդոց յորդիս երկրպագելի սիրոյդ պանծալի յիշատակ, եւ եւս բոռն հարից խոնարհական մտօք բերիլ յազդարարութիւն յրոյ իրիք ցնծառիթ բերեւս ամենայն Հայասեռից, որպէս եւ ձերոցդ իսկ ազգասէր սրտից:

Ասլաքէն ճանաչէ Գերապատուութիւն ձեր զՈ.աքելաշնորհ Սարգիս Սրբազանն Ար.քեպիսկոպոսն Անդրեասեան, զայն գոր յիշատակեալ էիք նաեւ ի մէջ պատուական Մասեաց Ադաւնոյ անցելոյ ամին. եւ գիտեմք հաւաստեաւ թէ ճանաչէք գնա, ըստ որում եւ նորին Սրբազնութիւնն բազում անգամ մեծաւ զովութեամբ յիշեր զցանկալի տեսութիւն ձեր վայելեալ ի Պատրիարզարանն Պօլսոյ: — Եւ ահա քաղցր է ինձ ծանուցանել զանպայման ցնծութիւն եւ զգոհունակութիւն Հասարակութեան Հայոց Նահանգացս զՍմանէ, եւ զերախտագիտութիւն նոցա ի դէմս Հայրախնամ հսկողութեան Ամենապատիւ Վեհափառ Սրբազան Պատրիարգին, եւ Ազգախնամ Դերազոյն եւ Հոգեւոր ժողովոցն, զի յայս նուագ շնորհ արարին տարակացեալոյ բանաւոր Հօտիս առժամանակեալ այցելութեամբ գայնպիսի ճշնարիտ եւ քաջ Հովիւ մի պարգեւել: Որ հոգեզգօն եւ իմաստուն Հովուութեամբն, այլ եւ վեհանձնական եւ միանգամայն եւս քաղցրաբարոյ գնացիւքն՝ սիրելի է համօրէն Հայոց Մոլտովալաքիոյ, եւ պատկառելի եւս օտար ազանց:

Սարգիս Սրբազանն ժամանեաց եհաս ի քաղաքս մեր ի 15 անցելոյն յունուարի, ընդ հոգեծին որդւոյ իւրում շնորհաւիայ Տէր Մեսրոպ Վարդապետի, ծանուցանելոյ ձեզ Տիրացու Կարապետ Սարկաւագ անուամբ, եւ գրագիր ի Պատրիարգարանին Պօլսոյ. զորոց առեալ գյուր ուրախառիթ գալստեանն, երկուք ոմանք յերեւելեաց Ազգիս առուբր յառաջ դիմաւորեցին գնոսա չորս ժամու ճանապարհաւ հեռի ի քաղաքէս: Իսկ ապա յերկրորդում առուր յրտեսեալ զգայուստ նոցա՝ արտաքոյ քաղաքին ընդ առաջ ելին ամենայն ժողովուրդն առ հասարակ բազմութեամբ կառաց եւ հեծելոց, եւ հետիոտս զնացիւք: Ընդ որս եւ Ոստիկանութիւն քաղաքիս հեծելազօրօք ոմամբք պար արկեալ եւ սպասաւորեալ շուրջ զկառօք Նորին Սրբազնութեանն՝ հանդարտ եւ հեզիկ ընթացիւք ածին գնա մինչեւ ի դուռն Մայր Եկեղեցւոյ բակին:

Աստանօր յիջանել Սրբազանին ի կառացն, դիմաւորեալ զնա դասուն եկեղեցականաց համակ զգեստաւորելոց՝ ընդ դղրդիւն բազմութեանն եւ հնչման ձայնի գանգակացն խառնեցան եւ քաղցրանուագ երգք մանկանց Դպրոցին. եւ այսպէս հանդիսիւ եւ ուրախութեամբ բազմաւ մուծին զՆա ի մէջ Տաճարին. ուրանօր համառօտ, բայց սրտառուչ ատենաբանութեամբ եւ օրինութեամբ առաքեալ գհանդէսն՝ եմուտ Սրբազանն յիւր պատրաստեալ օթեւանն ի բակ եկեղեցւոյն, ընդունել այցելութիւնս եւ յարգանաց շնորհաւորութիւնս յիւրաքանչիւր դասուց հանդիսականացն:

Յետ կատարելոյ այսմ այսպէս, ապա եւ Քաղաքապետ Իշխան քաղաքիս եւ Մեծապատիւ Հիւպատոսք Գաղղիոյ եւ Աւստրիոյ, որպէս եւ այլ բարձրաստիճան անձինք եկեալ ի շնորհաւորութիւն բարեժաման գալստեանն՝ Նորին Սրբազնութիւնն հաճեցաւ առ մեն մի ի նոցանէ երթալ ի փոխադարձ այցելութիւն, եւ արժանավայել պատուով ընկալաւ յիւրա-

քանչիւրոցն, որով եւս քան զեւս յառելեան փառք եւ պարծանք Հայկազնեից առաջի օտարաց:

Զայս օրինակ առնա Սրբազանն նաեւ յառաջս լինելութեան իւրոյ յԵաշ մայրաքաղաք՝ գնացեալ ի տեսութիւն Վսեմափայլ Վօկօրիտես Պէյ Տեղակալ Իշխանի երկրիս, մեծաւ սիրով եւ յարգանօք ընկալաւ, եւ պատուեցաւ փոխադարձ այցելութեամբ:

Նորին Սրբազնութիւնն բարեհաճեալ յայց ելանել նաեւ աշակերտեալ մանկանց Ազգային դպրոցի քաղաքիս՝ ի 29 յունուարի ի ներկայութեան իւրում կատարեցաւ Հանդէս վեցամսեայ Հարցաքննութեանն ի Հայկաբանութեան եւ յՈւլեան չեզուի, յորոյ առարտելն՝ գեղեցիկ առենաբանելով ի վերայ գիտութեան եւ առաքինութեան, արձակեաց զՀանդեսն քաջայերելով եւ օրհնելով գիոզաբարձու Իշխանսն եւ զՈւսուցիչս դպրոցին եւ զամենայն Հանդիսականս:

Ըստ այսմ նաեւ յԵաշ եւ ի Ռօման ներկայ գտանելով Նորին Սրբազնութիւնն Հարցաքննութեան իւրաքանչիւր վարժարանացն, եւ յամենայն ուսմունս արժանապէս յառաջադէմ հանդիսացեալ աշակերտացն՝ մեծապէս գոհութեամբ լցին զսիրտ գորովագութ Սուրբ Հօրն:

Առաքեալաւիդ Սրբազանն յետ մխիթարելոյ գժողովուրդ քաղաքիս իւրովն մեղրածորան բանից քարոզութեամբ եւ պէս պէս բարեկարգութեամբ գամիսս երկուս եւ կէս, ապա յ2/14, ապրիլի ամսոյս նովին պատուով եւ հանդիսիս ձանապարհորդեաց ատի ի Սուջառա քաղաք Պուգովինայոս. ուրանօր նոյնպէս մեծաւ շքով եւ պատրաստութեամբ ընկալաւ եբէ ի Համազգեաց մերոց, եւ եբէ յամենայն կարգէ Պաշտօնէից Կայսերական կառավարութեանն, ըստ հրամանին Սրբոյն հետեւելոյ ի յանձնարարութենէ Պ. Պրոքէշի Աւստրիական Դեսպանին Պօլսոյ:

Ցետ անցուցանելոյ Նորին Սրբազնութեան ի Սուջառա զառւրս իրրեւ հնգետասան, ապա ունի անդրէն դառնալ ընդ այս ի Ռօման եւ ի Պադով, եւ փութալ ժամանել ի Կայաց, ի հիմնարկութիւն նորոգ շինելի եկեղեցւոյն յանուն Ամենօրհնեալ Սուրբ Աստուածածնին:

Եւ ահա գայսոսիկ ստոյգ տեղեկութիւն որպիսալատկան վստահութեամբ իրրեւ Հօր Ձշմարտի եւ Ազգասիրի խոնարհամտութեամբ մատուցանելով ձեզ՝ Գերապատիւ Տէր, խընդրեմ ներողամիտ մարդասիրութեանը ընդունիլ: Եւ եբէ հաճոյ ինչ բանիցի Տէրութեանդ սրբազրութեամբ եւ կամ հաճատուելով ծանօթութիւն ինչ հաղորդել ի սոցանէ կամ ոչ՝ ազգասէր ընթերցողացդ *Աւետարերիս Հայաստանեայց*, այն ի կամս ողջամիտ դատողութեան ձերոյ մնայ ապաստան:

Իսկ ես խոնարհեցուցեալ զգլուխ, եւ միանգամայն ընդ Պ. Ստեփանի Պալասանեան Ազնիւ սիրելոյն՝ մեծարանօք համբոյր մատուցանելով ձեզ եւ Գերապատիւ Տ. Տ. Սարգիս եւ Խորէն Վարդապետաց Ազգասէր Սուրբ Հարց մերոց՝ մնամ միշտ

Աստուածարեալ Սուրբ Հայրութեանդ

խորին երախտագիտութեամբ եւ ամենայն ակնածութեամբ

բարեացապարտ եւ ամենախոնարհ ծառայ

ՅՈՎՀՈՓԻՒՆ Մ. ՅԱԿՈՎԲԵԱՆ

1858, Ապրիլ 7/19, ի Պօրիշան:

ԵԳԵՍԻՈՅ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ. — Գերապատիւ Իսրայէլ Վ.ին իանամօքը՝ Եղեսիոյ մէջ *Ֆյիտտուանեան ազգային միաբանեալ նոր ընկերութիւն* մը հաստատուեր է, որ եռանդուն ազգասիրութեամբ եւ գովելի միաբանութեամբ եղեսիոյ վարժարաններուն բարեկարգութեանն ու պայծառութեանը կզբաղի:

ԴԵՐՋՆՆԻ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ. — Յարգոյ Թադէոս Մ. Ս. Բագրատունին *Մասիս* լրագրոյն ուղղած բերրին մէջ կատետ որ ուսումնասիրութեան պայծառ արեգակը իր շառաւիղներովը սկսեր է բափանցել մինչեւ Հայաստանի խորերը: Դերջան զառւսն ալ որ դպրերէ ի վեր ազիտութեան խոր քնոյ մէջ կընննջէր՝ սկսաւ սթաթիլ, զովելի եռանդով մը վառուած իր կեանական օգտին դարձնել իր բոլոր ուշադրութիւնը, եւ անոնք որ կարդայն ինչ ընենք կրսեին՝ հիմա իրենց գառակները առանց բանական դաստիարակութեան չեն ուզեր մեծցընել: Դերջանցիք իրենց արժանապատիւ առաջնորդ Առաքել Վ.ին խնամոց ներքեւ վարժարան մը կառուցին, եւ ի նշան իրենց կրօնասիրութեանը՝ խարիսխեալ եկեղեցիներին վերանորոգեցին:

ՍԱՄՍՈՆԻ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ. — Սամսոնի անգղիական հիւպատոսի բարգման մեծապատիւ Զաքարեան Տէր Սարգիս, Փափազեան Տէր Գրիգորի եւ քանի մը հայ պատուաւոր վաճառականաց հետ մեկտեղ ասկէ վեց եօթ ամիս առաջ զեղեցիկ դպրոց մը կառուցին ի կրթութիւն հայկազն մանկտւոյն: Զաքարեան Տէր Սարգսին ըրած ազգասիրական գործքերը եւ ունեցած փոյթն եւ խնամքը քէ եկեղեցւոյն եւ քէ դպրոցին պայծառութեանը համար մեծ գովեստի արժանաւոր:

ԲԱՐԵՐԴՈՒ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ:— Պօլսոյ մէջ գտնուող պատուաւոր Բարերդցիք 5 դուռուշի տասն հազար անդորրագիրը տալել տալով մեծ եռանդով կաշխատին ղրամազլուխ մը պատրաստել՝ զոր պիտի գործածեն իրենց զառւսին Ս. Բրիստափոր անուամբ վանքին մէջ վարժարան մը բանալու, ուր չորս կողմի գեղերէն ուսման չարմարութիւն ունեցող տղայքը պիտի առնուն ժողվեն ու ընտիր վարժապետներու ձեռքը կրրել տան: Ցուսամք որ այս պատուաւոր հայրենասիրաց եռանդը գեղեցիկ պտուղներով պսակուի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆԻ ՆՈՐԱԳԻՒՏ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:— Վանեն գրրած նամակ մը լուր կուտայ թէ Վարազայ դիմացը Հայկաւան ըսուած լեռը այս օրերս փորուելով Գազիկ Ազբրունի Թագաւորին տունը գտնուեր է բեւեռագիր հնութիւններով. եւ հիմա լեռը փորելը կշարունակուի վսեմափայլ կուսակալին հսկողութեամբը: Ս. այժմ գտնուածներն են՝ արքունի գահին բեւերը գարմանալի հնութեամբ. արձան մը որ ոսկեձոյլ կկարծուի, եւ ուրիշ բաներ հետզհետէ ելլելու վրայ են: (ՄԱՍԻՍ.)

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԱՅ ՄԷՋ ԵՐԳԵՀՈՆ ԳՈՐԾԱԾԵԼՈՒ ՎՐԱՅ.

Առգոյ Խմբագիր ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱՒՆԻՈՅ պատուական ամսագրիս.

Իգմիր, 20 Ապրիլ 1858.

Արշալոյսոյ 567 թիւին մէջ Երգեհոնի յորդորնաս ընդհանուր ազգայնոց ազգասիրական եռանդը գրգռուելով աղաչեցին մեզի, որ ասանկ ընտիր առաջարկութիւն մը Ազգային միւս լրբուազաց հեղերուն մէջն ալ տեսնուի յադագս ընդհանրական տարածման: Ասոր համար մենք ալ համարձակեցանք այս նամակը ձեզի յուղարկել, անկասկած յուսալով որ պատուական Աղաւնեայդ բեւերուն վրայ տեղ մը կը գտնէ յարգոյ ընթերցողացդ տեսնուելու:

Կես դարէ ի վեր է որ երբ Հայ մանկտին սկսաւ արբննալ եւ գիտութեան լոյսն աչքերը խտղտիլ, ամենուն բերնէն զրբերէ կը լսուէր. « ինչ կըլլայ մենք ալ եկեղեցիներս Երգեհոն գործածենք փոխանակ ծնծղայի: » Բայց ինչ օգուտ որ սրաբութիչ սարիկի նման որ կը բռչտի եւ քիչ մը ատեն ծառերուն վրայ կենալով վերստին կաներեւութանայ՝ այս խօսքն ալ ասանկ կրսուէր, մեկ քանի վայրկեան խօսակցութեան նիւթ ու առիթ կըլլար, ու ետքը վերստին կաներեւութանար: Ասոր եբէ պատճառը փնտռենք կը գտնեմք որ *Միաբան հաւատութեան պակասութիւնն է*: Երբեմն երբեմն գանագան գործերու մէջ ազգասէր ոգի մը կը բռնկի, կը բորբոքի, ամեն ջանք ի գործ կը դնէ, մեկը կը համոզէ, միւսը կը համոզէ, բայց ի գուր որ *իմիք միակ է*:

Ասանկ ալ քանի քանի Ազգասէր անձեր եղան ազգիս մէջ Երգեհոն հաստատելու համար, քանի քանի անձեր այս բանս բաղձացին եւ տակաւին կը բաղձան, բայց ով անոնցմէ կրցաւ

իր բաղձանքին հասնիլ՝ եւ ոչ մեկը մինչ ցայսօր. եւ արդեօք պատճառը ինչ է, *Միաբան հաւատուրեան պակասութիւնը*:

Ասանկ ալ մենք հիմակ կը ջանանք Հայոց Եկեղեցիին մէջը Երզեհոն հաստատելու « *Միաբան հաւատուրեամբ* » : Մեր այս բաղձանքը Աբշալոմի միջոցաւ հրատարակելով յայտնեցինք ազգիս, եւ որուն կողմանէ ընդհանուր լռութիւն մը տեսնելով (որ հաճութեան նշան է) քաջալերուեցանք եւ ուրիշ չրագրաց մէջ ալ ուզեցինք դիտաւորութիւննիս դնել, որով եւ Ազգին կամքը հասկնալ:

Երբ մեկը Եւրոպական տաճար մը կը մտնէ ինչպես չհիանար անոնց վսեմ ժամերգութենէն, եւ ինչպես չերմեռանդութիւնը չաւելնար Երգեհոնին հետ ներդաշնակութենէն: Եւրոպայ Հբեից Սինակոկային մէջն անգամ Երգեհոն կըգործածեն, եւ մենք դեռ ասանկ .....՞ ձայներով շարունակենք մեր եկեղեցական ասմունքը :

Հին ժամանակը ինչ երաժշտական գործի որ կայ եղեր՝ գանոնք գործածեր են նախնիք եկեղեցական պաշտամանց մէջ, ինչպես ծնծղայն եւ այլն. ետքը երաժշտութեան արհեստը կատարելագործուելով Երգեհոն հնարեցաւ, որ ծնծղային աւելի զերազանց ըլլալով՝ հիմակ ալ պէտք է գայն գործածենք :

Ինչպես պիտի պայծառանայ եւ վսեմնայ Հայոց Եկեղեցական ասմունքը երբ մանկանց հետ ու չափաւոր ձայներուն հետ ընկերացեալ Երգեհոնով կատարուի Հայաստանեայց պաշտամունքը : Մնամ ձերում Յարգութեան,

նուաստ ծառայ
ԴԱՒԻԹ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԻՆ ՄԱՐԴԿԱՆ

ՀԱՍԱՆ ՌԻԶԱ ՓԱՇԱ.

Հասան Ռիզա փաշան ծնաւ 1812ին : Սրբուհեաց մէջ մեծնալով՝ շուտով իւր կատարելութիւնները Սուլթան Մահմուտին ճանչցուցեր տուաւ, որ անոր այժմեան բնութեանը մէջ մտնելով գուշակեց ու տեսաւ այն մարդն՝ որ ետքերը գործի մէջ մեծ գործունեութիւն

HASSAN-RIZA PACHA.

Hassan-Riza Pacha naquit en 1812. Elevé dans le palais, il ne tarda pas à se faire remarquer par le

ՀԱՍԱՆ ՌԻԶԱ ՓԱՇԱ. — HASSAN RIZA PACHA.

sultan Mahmoud. Devinant dans cette nature vive l'homme qui, plus tard, parvenu aux affaires, devait y déployer une si grande activité, ce souverain l'éleva,

պիտի բանեցրներ. 1828ին զինքը սենեկապանութեան պաշտօնին հասուց, եւ քիչ ժամանակէն առանց մանուկ հասակին նայելու՝ առաջին սենեկապետ անուանեց: Այս դժուարին պաշտօնները տասնըմեկ տարի կատարեց Ռիզա, եւ գիտցաւ իւր տիրոջը անքերի վըստահութեանն ու պաշտօնակցացը համարման ինքզինքը արժանի ընել: Ուստի եւ 1839ին երբոր Ապտիւլ-Մեճիտ թագաւորեց, զինքը մարաջախտ արքունեաց անուանեց. եւ հետզհետէ հրամանատար կայսերական բիկնապահաց եւ ոստիկան պատերազմի: Այս մեծ պաշտօններու մէջ իւր կարգաղիր հանճարն երեւան եկաւ: Ինքն էր որ ամենէն առելի իւր ուղղադատ ու հաստատուն մտքովը կիկասկընար ու ի գործ կդնէր իւր թագաւորին բարեկարգութեան խորհուրդները: Երեք տարուան մէջ բոլորովին կարգաւորեց զօրքն եւ ինչ գնդի բաժնեց, որոնք միշտ կազմ եւ պատրաստ էին կայսերութեան մը եւ իցէ կողմն հասնելու: Սահմանեց որ զինուորք վիճակաւ ընտրուին, զինուորական պարտաւորեալ պաշտօնը ինչ տարի որոշեց, եւ զօրաւոր պահեստի գունդ մը կազմեց:

Իւր հաստատամտութենէն ծուաճուած եկան զինուորագրեցան բոլոր զէնք կրելու կարողութիւն ունեցող մարդիկ: Սակայն այս զարգացման ու բարեկարգութեանց դէմ տժգոհութիւններ եղան. հարկ եղաւ յառաջադիմութեան ընթացքը քիչ մը դադրեցընել, եւ Ռիզա փաշան առ ժամանակ մի գոհ ընել անոր, որ տասնըինգ ամիս գործէն քաշուեցաւ: Վաճառականութեան եւ հասարակաց, շինուածոց ոստիկանութեան հասնելով, անոր մէջ եւս իւր խելքն ու գործունեութիւնը ցուցուց Ռիզա: Իրեն բոլորովին նոր եղած ճիւրիճ մէջ ալ շուտով առաջին կարգի օրենսգիտաց աստիճանն հասաւ, եւ Տաճկաստանի վաճառականութեան օրինաց գիրքը պարգեւեց: Նորէն պատերազմի ոստիկան անուանեցաւ եւ սկսած զինուորական բարեկարգութիւնները տարուան մը մէջ շատ առաջ տարաւ, մինչեւ որ Դանուբեան իշխանութեանց դժուարութիւնները դուրս եկան: Պուրսայի ու Սելանիկի կուսակալ կարգուելով, տարի մը կառավարեց այն գաւառը. եւ երբոր անձնական առողջութեանը համար հարկադրեցաւ քիչ մը քաշուիլ հանգչիլ, հետը տարաւ բոլոր տեղացւոց ցաւը: 1854ին մեծ ծովակալ անուանեցաւ, եւ երկու ամիս ետքը երրորդ անգամ ոստիկան պատերազմի, եւ զօրաց բարեկեցութեանը տարած խնամօքն այնչափ սիրելի եղաւ անոնց, որ շատ պարագաներու մէջ իրեն իրենց բարերարը իւր անունը հռչակեցին, եւ մասնաւոր կերպով Շումլայի մէջ լորտ Իակլանի եւ Սենթ-Առնոյ մարաջախտին առջեւը: Նորէն գործերէ հեռացաւ, en 1828, à la dignité de chambellan et bientôt, malgré sa jeunesse, à celle de premier chambellan. Pendant les onze années qu'il remplit ces fonctions délicates, Riza Pacha sut mériter la confiance entière de son maître et la considération de ses collègues. Aussi, quand, en 1839, Abdul-Medjid fut élevé à l'empire, il le nomma maréchal du palais, puis successivement, commandant en chef de la garde impériale et ministre de la guerre. C'est dans ces importantes fonctions que son génie ordonnateur se révéla tout entier. Ses vues droites et positives le rendaient plus propre que tout autre à saisir et à mettre à exécution les plans de réforme de son souverain. En trois ans, il organisa l'armée ; il la divisa en cinq corps toujours prêts à se porter sur les différents points de l'empire. Il institua le tirage au sort, fixa à cinq années la durée obligatoire du service militaire et établit une réserve considérable.

Subjugués par sa fermeté, tous les hommes en état de porter les armes vinrent sans murmurer se ranger sous les drapeaux. Cependant, au milieu des progrès rapides de la réforme, quelques mécontentements se manifestèrent ; un instant d'arrêt dans cette voie d'amélioration était nécessaire. Riza Pacha fut sacrifié pour un temps. Pendant quinze mois il resta éloigné des affaires. Appelé ensuite au ministère du commerce et des travaux publics, il y déploya la même intelligence et la même promptitude d'exécution. Dans une matière si nouvelle pour lui, il s'éleva presque aussitôt à la hauteur des publicistes les plus éminents et dota la Turquie du code de commerce. De nouveau ministre de la guerre pendant une année, il fut à même de mettre à profit l'organisation militaire qu'il avait créée quand des difficultés survinrent au sujet des Principautés Danubiennes. Il n'en fut pas moins destitué de ses fonctions et envoyé comme gouverneur à Brousse et Salonique. Pendant un an il administra cette province, et, quand sa santé le força de prendre du repos, il emporta dans sa retraite les regrets des populations. Nommé grand amiral en 1854 et deux mois après ministre de la guerre pour la troisième fois, les soins qu'il apporta au bien-être de l'armée lui gagnèrent l'affection des troupes, dont les acclamations le proclamèrent leur bienfaiteur en tant de circonstances et entre autres à Choumla en présence de lord Raglan et du maréchal de Saint-Arnaud. Éloigné de nouveau des affaires, rappelé et écarté

դարձեալ կանչուեցաւ եւ քաղաքական դժուարութեանց համար վերստին պաշտօնեն ձգուեցաւ. բայց պատերազմի ոստիկանութեան մէջ այնչափ արդիւնք ցուցուցեր էր որ դիւրին չէր իրեն արժանի յաջորդ գտնել. ուստի եւ ինքզերորդ անգամ Սէրասքերութեան պատիւն ամբարձաւ, եւ միեչեւ ցայսօր իւր պաշտօնը կվարէ : Եռանդուն հայրենասիրութեամբ մշտավառ՝ կենաց օգտաւետ ընթացքը կշարունակէ մեծանուն Ռիզա փաշա, եւ սկսած բարեկարգութիւններն օր ըստօրէ յառաջ կտանի նոյն գործունեութեամբ, նոյն կորովով եւ արագութեամբ իբրեւ թէ դարձեալ երիտասարդական հասակին մէջ ըլլար, եւ արժանի կըլլայ մեծապես իւր ազնուամիտ բազաւորին վստահութեանը, որ ոչ երբէք վրայէն պակած է :

encore, à la suite de difficultés diplomatiques, l'importance qu'il avait donnée au ministère de la guerre était trop grande pour qu'on pût facilement lui trouver un successeur. Aussi fut-il, pour la cinquième fois, promu au séraskiérat, dont il exerce encore aujourd'hui les fonctions. Toujours animé du plus ardent patriotisme, il poursuit une carrière si bien remplie en consolidant de jour en jour l'œuvre de réforme qu'il a si promptement accomplie et en justifiant ainsi de plus en plus par la même activité, la même énergie, la même promptitude d'exécution que dans ses jeunes années, la confiance que n'a jamais cessé de lui témoigner son noble souverain.

ԿԵՆՑԱՂՕՐՈՒՏ ԲԱՆԴ

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ.

Ք.

Դարձընենք աչքերնիս երկրիս վրայի բոյսերուն ու տունկերուն՝ եւ զարմանանք: Արդարեւ զարմանալի բաներ են այն բոյսերը, որ իրենց պտուղներովը զմեզ կսնուցանեն, ծարաւնիդ կանցընեն, գեղեցիկ տերեւներով գլուխնիդ շուք կընեն, գետինը կանաչ գորգով մը կպատեն, ուր աչքերնիդ կերթան կընկճանգչին ու կզուարճանան: Դիտեցէք անտարբեր աչօք երբ կրնաք, սա ծաղկըներն որ կարիլ մը ցօղով ու արեւուն ճառագայթովը կբուսնին, ցօղին զովութիւնը եւ արեւուն պայծառութիւնը վրանին ունենալով, որ փալփլելու համար կարրընանան եւ նըշելու համար թերթերնին տերեւնին կամփոփեն, լուսով կզուարթանան կբացուին, եւ փոքրկիկ քիչ մը սաստիկ փչած քամիովը կթարշամին կմեռնին. մեր կեանցը տրտմալի օրինակ. այսպես վշտաց կամ հիւանդութեան թեթեւ հողմովը մեր կեանքն ալ կըթարշամի կանցնի : Այս գոյնզգոյն ծաղկըները ազնիւ ղաղատեռ մի են զոր աչ Տեառն երկրիս վրայ տարածած է. բարակամաւ ասղնեգործ մի է զոր դարերը կարող չեն մաշեցընել, այն դարերն որ հոյակապ Բաբելոնը փոշւոյ մէջ թաղեցին, հրաշակերտ Անին կոյտ աւերակաց դարձուցին եւ հինաւուրց Հռովմայ զօրութիւնը խորտակեցին : Ո՛րչափ ալ ատեղ նայինք այս բնութեան տեսարաններուն վրայ՝ դարձեալ նոր ու զարմանալու արժանի բաներ կտեսնենք, եւ անոնք շատ անգամ սրտերնուս մէջ մեր մանկութեան յիշատակներն արթընցընելով քաղցր ուրախութիւն մը, անմեղութեան ու երջանկութեան համը կուտան մեզ:

Ինչէր կան ըսելու նաեւ կենդանեաց վրայ, անոնց կազմութեանը, յատկութեանցը, բնական ազդեցութեանը, բնաւորութեանցը, սովորութեանցն ու գործոցը, եւս եւ մէջերնէն անոնց վրայ որ իրենց սաստիկ փոքրկութեամբը գրեթէ աչքի ալ չեն երեւար : Դիտէք արդեօք կարիլ մի ջրոյն մէջ որչափ պզտիկ անասնիկներ կան. այնչափ որ քանի մը միլիոն մեկտեղ գալով՝ հազիւ կրնան առազի մը հատին մեծութիւնն ունենալ. եւ սակայն այս ամենափոքրիկ արարածներն ալ իրենց համար ունին ջղեր, երակներ, եւ շարժելու՝ սնունդ առնելու, աճելու գործարաններ. ունին նաեւ իրենց համար սեր, ատելութիւն եւ մասնաւոր սովորութիւններ : Այս խոտաճարակ եւ մսակեր կենդանիք ալ իրենց Հայոց — Ձորերն ունին, ուր Հայկեր ու Նեբրովրներ սոսկալի արիւնահեղ պատերազմներով իրարու կյաղթեն :

Դարձընենք աչքերնիս պողիպողներուն՝ այսինքն Ովկիանոսի այն կենդանի ծաղկանց վրայ, որ երբեմն բեհեզի ու գունագեղ նկարներու պես սկառատականեն, հովանաբաճեն ու ցցունճեն կբացուին : Դիտեցէք մեկ մը բազմաթիւ կակղամիս կենդանիները, տեսէք վրանին ինչ գեղեցիկ ձեւեր ու գոյներ ունին, որ ոչ մեր ճարտարներն կարող են այնպիսի վայելուչ բաներ շինել, ոչ ոսկերիչք այնպիսի զարդեր գործել,

եւ ոչ նկարիչը այնպես յուսոյ գարմանալի երեւոյթներ ճեւացընել : Բննեցէք սարդի ոստայնը կամ մամուխը, որուն արտաքին տեսքին կխորշիք ու ճարտարութեանը վրայ կզարմանաք. քննեցէք նաեւ այն միջատներն որ գեղեցիկ պատմուճաններ, կապտագոյն թիկնոցներ, ծիրանեգոյն վերարկուներ, ճառագայթարձակ գէնքեր զրահներ, ոսկեթ' շափիւղայի ու զմրուխտե գարգմանակներ (սօրդոն) ունին. մի՛ մոռնաք նաեւ բիբեռնիկները, մեղուները ու մրջիւնները, այն բեբեռընթաց եւ աշխատասէր ժողովուրդները, որոց բեւերն մեր Արեւելքի երկնքին պես բոցագոյն են, ինչ՛ ճարտարութեամբ ու աշխատանքով կապրին ու քաղցրաբոյր նուռեր ծծելով կմեռնին :

Առելի ալ բարձր ելլենք. օդոյն գարմանալի բնակիչներեն վեր, բարձրաթռիչ արծուեն' մինչեւ փոքրիկ գեղափետուր թռչնաձանճը որ կարծես թէ գեղանշոյլ յուսոյ ճառագայթներով, ծաղկանց բեբերով ու գարնան շնչովը շինուած է. ընտանի ու վայրենի կենդանիներեն վեր' որք թեպետ կազմութեամբ մարմնոց քիչ շատ մեզի կնմանին, բայց մեզի ծառայելու համար ստեղծուած են. ելլենք ասոնցմէ ալ վեր, գտնենք մարդ ըսուած արարածը, այն հրաշալիքը որ ամեն օր տեսնելնուս համար մեզի մեծ բան չերեւնար. մեկ մը մարմնոյն գարմանալի կազմութիւնը դիտենք, յորում ոսկորներն սքանչելի մեքենական օրինօք շարուած գետեղուած են, յորում ջղերն ու դնդերքը (սինիրլի եր) արագ' անվրէպ, բազմատեսակ պաշտօններ ու գործեր կկատարեն : Տեսէք սա կաւը որ տկար' վայելուչ ու միանգամայն գօրաւոր շէնքի մը պես կանգնած' շունչ կառնէ կուտայ, անդադար կենդանութիւն ծծելով կըտարբնայ, կենդանի օրեւաւ մի է, մէջը հոգի մը կբնակի. անիկա է մարդ ըսուածը. աչուըներովը տիեզերքը կչափէ ու կկշռէ. մտածմունքը աւոր ճակտին վրայ կբազմի. երեսին վրայ ծաղկած ժպիտը երկնային քաղցրութեան մը պես դիմացինին սիրտը կսփոփէ. ձեռուըները կերկըննցընեն ու մէջեն հրամաններ կթափին. չորս դին անյայտ ու վսեմ բան մը կճառագայթէ որ կարծես թէ հոգւոյն արտաշնչութիւնն է, ու անդադար իւր ստեղծողին դիմել կուզէ : Բնութեան երկրորդ տեր մը ըլլալով, ուզածին պես կձեւակերպէ գայն, ու հանճարոյն կնիքը վրան կըտպաւորէ : Իր ձայնին հնազանդելու դղրդին տիեզերք. ամենափոքր' ու միանգամայն ամենամեծ ու սոսկալի տարերք կյաղթուին իրմէ, ու կամացը կհնազանդին. չեռներուս որճաքարը կկակղնայ, կտաշուի, այլ եւ այլ ձեւեր կառնու, կրողուս իր բազմադարեան բնակարանն ու օտար աստեղաց տակ կերթայ կբնակի. մետաղները մոմի պես կհալին. սաստկաշառաչ շոգին տղու մը մատովը կանցնուի. կայծակը իւր փայլակներն ու աւեղ սպառնալիքը մեկզի դրած' մարդուս հանճարոյն հրամաններուը յոխկ մնջիկ կառնու աշխարհք աշխարհք կտանի. իսկ ճարտարութիւնը ոսկեռնուս մետաքսապատ, երկաթէ ոտուըներով ու հրանիւթ բեւերով' յաղթանական երկրագնտիս վրայ կքայէ ու հնազանդ բնութեան բերքը կժողվէ :

Անա բոլոր այս բաներուս վրայ կարժէ որ խօսի մեր անխոնջ Աղաւնին, այնպիսի տեղեկութիւններ տայ որ իւր սիրելի ընթերցողաց միտքը բնապատմութեան օգտակար ու հարկաւոր գիտելեօքն ալ զարդարուի, որպես զի կարող ըլլան իրենց տեսած հրաշալեաց վրայ խորհրդածութիւններ ընել, անտարբեր աչքով չտեսնել զանոնք, եւ ամեն տեսած բաներնեն օգուտ քաղել ու զուարճանալ: Եւ որպես զի ընթերցողաց միտքը շատ չյոգնի, բնութեան նկարագիրներուն մէջ այլ եւ այլ անձինք ալ կրնան մտնել որ իրենց միջանկեալ խօսքերովն ու խորհրդածութեամբքը ոգի ու կենդանութիւն տան անոնց :

Պ. Արշակ, առաքինի ու բազմահմուտ ծերունին որդուոցը վրայ մեծ սէր ունենալով' անոնց դաստիարակութիւնն ուզեր էր անձամբ ընել. նոյնպես իր վրայ առեր էր երկուս որբացեալ եղբօրորդուոցը կրթութիւնը զորս սիրովիր քովը ժողվեր կխնամէր: Իւր որդեկացը անուանքն էին Տիգրան եւ Սարիճիկ, որ իրենց Միհրան եւ Երանիկ հօրեղբօրորդուոցը հետ խաղալու ատեն սիրուն խումբ մը կկազմեին :

Իւր օգտակար դասախօսութիւնները միանգամայն զուարճալի ընելու համար, պտըտելու ժամանակ' նկարագրած տեսարաններէն մեկնուն մէջ կուտար դասերը : Բնութեան ուսումը արդեն ըստ ինքեան զուարճալի է, բայց առելի զուարճալի ու դիւրիմաց կըլլայ թէ որ կանաչներուս վրայ նստած, հովասուն հովանիներուս տակ, ծառազարդ դաշտերուս, եւ կամ գեղատեսիլ բլրակներուս վրայ սովրուի : Պ. Արշակին բնակարանեն քիչ մը հեռու բլրակի մը ստորոտեն կարկաչահոս առուակ մը կանցներ ուր բարձրաբերձ կաղնի մը կար' իրեն շատ սիրելի : Այն կաղնիին տակը շատ անգամ Պ. Արշակ իւր աշակերտներովը կնստեր, ինքը սիրով ու քաղցրութեամբ կխօսեր, եւ քաղցրիկ սաներն ալ ուշադրութեամբ մտիկ կընեին :

Օր մը ըսաւ անոնց. « Որդեակք իմ, անա գարունը նորեն եկաւ, ասիկա այն եղանակն է' յորում բնութիւնը առելի զուարթ ու գոհ կերպով մը զմեզ իւր բարիքը վայելելու կհրաւիրէ. յարմար ժամանակ է այս, ջանանք մեր բարերարը ճանչնալ : Իրաւցընէ, երբոր տեսնենք այն կենդանիներն որ խումբ խումբ դաշ-

տերու մէջ կպտղտին, լեռներու վրայ կելլեն, ան-տառները կբնակին, եւ այն թռչնոց ու թռչնակաց բազմութիւնը որ քաղցրաձայն երգերով օդը կլեցընեն. երբոր ջրերը կբացուին ու մէջի գոյնզգոյն յողակները կտեսնենք. երբոր դալարագեղ դաշտի մը մէջ կըզտնուինք եւ կամ բուրաստան մը կմտնենք ու անուշահոտ ծաղկանց ակնապարար գեղեցկութիւնը կըտեսնենք, տարակոյս չկայ որ սրտերնուս մէջ փափաք մը կզգանք հողագնտոյս մէջ գտնուած բնակիչները ճանչնալու, որոց գլուխ դրեր է զմեզ Ստեղծողը: Թէ որ դիպուած մը չհանդիպի' ընդհանրապէս երկրիս վրայ վաթսուն տարիի չափ կապրինք. մինչ ամօթ չէ մարդուս որ իրեն համար ստեղծուած բաները ճանչնալու չանք չունենայ: Իրաւ է, անոնց մէջեն խիստ քիչը կրնանք ճանչնալ ու գիտնալ, բայց այն քիչ գիտցածնիս ալ Գերագոյն էակին վրայ ունեցած գաղափարնիս կմեծցընեն, ու կհասկըցընեն թէ ինչէր ըրեր է մեզի համար: Այս միայն բաւական է զմեզ մեր ոգիտութենեն դուրս հանելու: Ուստի, սիրելի ընթերակ, քանի որ օրերը գեղեցիկ են' ստէպ ելլենք ժուռ գանք, եւ շրջապատութիւններնիս առելի զուարճալի ընելու համար օգտակար նիւթերու վրայ խօսակցինք: Վաղը առաւօտ կանուխ երթանք բլրակին վրայ ելլենք, մեր սիրելի կաղնւոյն տակը նստինք, ու հոն արշալոյսին գալուն սպասենք: Պատրաստութիւնք ուրեմն վաղուան:

ԱՌԱՂ

ԿԱՅԾՈՒՒԻԿ ԵՒ ԽՈՒՆՋ (1).

—

Կայծուռիկը կուլար կըսեր խըխունջին.
« Թող գիս, հոգիդ կըսիրես.
Ի՞նչ վըճաս եմ ըրեր քեզ,
Որ ըսպանանել գիս դուռ կուգես ոխերիմ:
Թող, ճն տըկար մեկն եմ ես.
Թէ պըզտի յոյս մ'ալ ունիմ'
Ինձ համար չէ, այլոց համար կըվառիմ » :
— Ի՞նչ. ինձ վըճաս չես ըրած.
Անգութ խըխունջը պոռաց.
Հապա ինչո՞ւ կըփայլիս.
Ո՞չ ապաքեն որպես զի գիս
Հասարակաց ցուցընես մութ ու տըգեղ:
Թէ որ դուն յոյս չունենայիր'
Ու ինծի պես մութ ըլլայիր,
Յայնժամ աչքիս կերեւնայիր դուն անմեղ.
Եւ ձիմ' ալ ոչ մեռանելիր » :

(1) Արէշ պիօճէկի.— Սիւմիւրիւ պիօճէք.

Բարիք մ'ըրէր.
Նախանձոտին, գիտնաս, վըճաս հասուցիր.
Վասընզի քու բարի գործովդ
Կըցուցընես թէ ո՞ր է ինք քուկին քով.
Քու խօսքդ անուշ'
Սըրտին է փուշ.
Քուկին համբաւ
Իրեն պարսաւ ...
Բարիդ ըրէ, ոչ ազգասէր,
Ու յոյս տալէ մի դադարեր.
Թէ գրեզ նախանձ մարել չանայ' մի վախնար.
Դու միշտ ես յոյս, ինքն յաւէտ գիւր խաւար:

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՉԵՌՈՒՑ.

Սափ: — Ողորկ եւ ոստախիտ մատունք: — Բոյր, իւր ոսկորները, մեբոյր: — Այլ եւ այլ տեսակ ձեռք: — Նախնական կամ մեծափ ձեռն:— Կարեւոր կամ բանիկաձեւ ձեռն: — Արուեստային կամ կոնաձեւ ձեռն:— Օգտակար կամ քառակուսի ձեռն: — Իմաստասիրական կամ ոստախիտ ձեռն: — Հոգեկան կամ սրածայր ձեռն: — Խառն ձեռն: — Ձեռաց կարծրութեանն ու կակղութեանը վրայ դիտողութիւնք:

Մարդկային կազմութիւնը մտաց կենդանի, ճիւթական եւ անվոխոխ արտայայտութիւնն է: Ուստի եւ ի հնուց ի վեր դիտած են իմաստունք մարդուս այս բնական արտայայտութիւնը, եւ ջանացեր են այն ըզգալի ծածկոյթը կարդալու, որպես զի մէջը բնակող մտաւոր ու անձիւք ճիւթն ճանչնան:

Կալ, Պրուսե, Սփուրցհայմ, Ֆլուրենս եւ այլք' մարդուս ուղեղը քննեցին, Լավաթր' կերպարանքը, Սեռ' ոտքը, եւ մօտերս Արփանթիենի' ձեռքին վրայ մասնաւոր քննութիւններ ըրաւ, զորս կուզենք հոս համառօտել ի գիտութիւն:

Սափ: — Սափին վրայ նշանուած են մարդուս բնական եւ շատ անգամ նաեւ մտաւոր ախտրժակները:

Երբոր ափը շատ նիհար, բարակ նեղ ըլլայ, տկար եւ անբեր բնութիւն կցուցընէ, պաղ ու անզօր երեւակայութիւն եւ զգացմունք:

Թէ որ ափդ կակուղ է, հաստութիւնն ու յայնութիւնը' բոյր մասին եւ միւս մասերուն համեմատ, ամեն զուարճութենց յարմար ես, եւ դիւրազգիւռ զգայարանքդ երեւակայութենդ կարողութիւնները անդադար շարժման մէջ կպահեն:

Թէ որ հանդերձ կակղութեամբ' շատ խոշոր ըլլայ, տիրող յօժարութիւններդ կըլլան անձնասիրութիւն եւ մարմնասիրութիւն: Իսկ թէ որ այնպես խոշոր ու յայն ըլլայ որ ամենեւին մարմնոյն միւս մասանցը հետ չհամեմատի, եւ սաստիկ ալ կարծր ըլլայ, առանց զգաստարի կենսականութիւն կցուցընէ:

Մատունք: — Կան մատունքներ որ ողորկ են, կան որ ոստախիտ (*պուտագլը*) են: Ոստախիտ եղողներուն

մէջ եւս կաց որ մի ոստ ունիմ, կաց որ երկու : Նշանակաց ոստերը աւուրք չեն որ շօշափմամբ միայն կիմացուին, այլ աւուրք որ մեկեն աչքի կզարնեն :

Թէ որ դուրս ցցուած ըլլայ այն ոստն որ մատիդ երրորդ ոսկրը (այսինքն այն որուն վրայ հաստատուած է ըղունգը) երկրորդ ոսկրին հետ կկապէ՝ դուրս ցցուած է, միտդ կարգաւորեալ է. եւ քէ որ մատիդ երկրորդ ոսկրը առաջնոյն հետ կապող ոստը դուրս ցցուած է, նիւթական բաներու մէջ եւս մեծ կարգաւորութիւն ունիս, միանգամայն գիտութեան յարմարութիւն եւ ամեն բանի մէջ ճշդութիւն :

Աւուստ մատուցներ ունեցողը ընդ հակառակն արուեստի յարմարութիւն կունենայ : Ոստախիտ մատուցք ունեցողներն աւելի ախորժակ եւ ընտրութիւն կունենան, իսկ ողորկ մատուցք ունեցողները աւելի կըմբռնեն գեղեցկութիւնն եւ վայելչութիւնը :

Բոյր : — Բոյր մատիս արմատոյն վրայ է կամաց բնակարանը. եւ այս արմատն որչափ երկայն ու հաստ ըլլայ, այնչափ ալ կամքը սաստիկ կըլլայ :

Բրամատիս առջի ոսկրին մէջ է տրամաբանութեան նշանը, այսինքն ըմբռնողութեան, դատողութեան եւ խորհրդածութեան : Եւ երկրորդին մէջ է հնարողութեան, որոշողութեան եւ սկզբնաւորութեան նշանը:

Երբոր այս ոսկրը նեղ, բարակ, ճռճած եւ կարճ ըլլայ, մարդն ամենեւին իրեն իրմէ որոշողութիւն չունենար, միշտ ուրիշի խելքին, կարծեացն ու մտածմանն գերի կըլլայ. ամեն բանի կտարակուսի, եւ վերջապէս բարոյական աւնոգութեան մէջ կիյնայ :

Ընդհանրապէս պզտիկ, ճռճած ու խեղճ բոյր ունեցողը՝ աննաստատ խելք կունենայ եւ շատ անգամ ըրածը չգիտնար : Իսկ ընդ հակառակն խոշոր ու գեղեցիկ բոյր ունեցողը ըրածը գիտէ, մտածմունքը մէյմէկ օրէնք են, բայց բնութեամբ բռնաւոր կըլլայ, ճշմարտախօս է՝ բայց ոչ անկեղծ :

Փոքր բրամատն ունեցողները սրտով կկառավարին, աւելի զգացմամբ կգործեն քան քէ մտածմունքով. ամեն բան վեր ի վերոյ կտեսնեն, ու ոչ երբէք տեսածնուն վրայ խորհրդածութիւն կընեն :

Մեծ բրամատն ունեցողները առաւելապէս գլխով կկառավարուին, աւելի մտածմամբ կգործեն քան քէ զգացմամբ, եւ ամեն տեսածնուն վրայ խորհրդածութիւն կընեն :

Այլ եւ այլ տեսակ Ձեռ : — Արփաճիճիճեի ձեռքը հօրը կարգ կբաժնէ, որք իրենց ձեւովը իրարմէ շատ կտարբերին : Եւ այսպէս կանուանէ զանոնք .

1° *Նախնական կամ Մեծաի ձեռն.* 2° *Կարեւոր կամ Բանիկաձեւ ձեռն.* 3° *Արուեստային կամ Կոնաձեւ ձեռն.* 4° *Օգտակար կամ Բառակուսի ձեռն.* 5° *Խնամատախրական կամ Ուսապիս ձեռն.* 6° *Հոգեկան կամ Սրածայր ձեռն.* 7° *Խառն ձեռն :*

Այս ձեւերը ինչպէս նաեւ մարդկային այլ եւ այլ ցեղերը հազիւ երբէք բերեն փոփոխութիւն կառնուն, եւ այն աներեւոյթ ձեռքը որ բոլոր տիեզերքը կկարգէ կարգաւորէ, գիրենք միշտ իրենց նախնական ձեւին մէջ կպահէ, որով եւ այսօրուան մարդիկ նոյն եւ նման են Մովսէսի ժամանակի եղածներուն :

Այն ազգը որ այս ձեւերեն երկու երեքը միայն ունի, ըստ գեղեցիկ բացատրութեան Արփաճիճիճեի, երկու երեք քէլ միայն ունեցող քնարին կնմանի :

1° *Նախնական ձեռն.*— Այս տեսակ ձեռաց մատուցները խոշոր են եւ կարծր, բոյրը կրճատ եւ շատ անգամ կես մը կլոր. բայց գլխաւոր յատկութիւններին այն է որ ափերին սաստիկ լայն, հաստ ու կարծր կըլլայ :

Եւրոպայի մէջ նախնական ձեռք ունեցողներն են սովորաբար երկրագործք, ձիապանք, բեռնակիրք, հասարակ գիւղորք եւ այն ամենայն բանուորք, որոց արուեստին շատ մտաւոր կարողութիւն հարկաւոր չէ : Թիստ քիչ անգամ իրենք իրենցմէ խելք կբաներցընեն, դժուարաւ բան մը կըմբռնեն ու կհամոզուին, եւ ամեն գործողութիւն ունակութեամբ կընեն :

2° *Կարեւոր* կամ *Բանիկաձեւ ձեռն.* — Բանիկաձեւ կըսուին այն ձեռքերն որոց իւրաքանչիւր մատին երրորդ ոսկրը բանիկի (*մկպլագ*) կնմանի :

Բանիկաձեւ մեծաբոյր ձեռքն աւելի երկրիս բեռնեերուն մօտ եղած տեղուանքը կգտնուին, ուր օդոյն ցրտութեանն եւ հողոյն անպտղաբերութեանը պատճառաւ մարդիկ հարկադրուած են միշտ շարժման մէջ ըլլալու, գործելու, եւ այլ եւ այլ արուեստներով իրենց կարօտութիւնը լեցունելու :

Բանիկաձեւ ձեռք ունեցողները առաւտուրին կըսիրեն, աւելորդին չեն խորշիր, որկրամոլ կըլլան ու հաւատարիմ լծակիցք: Մարդկային կենաց հարկաւոր եղած արուեստից յարմարութիւն ունին եւ բերեն ու աննաստատ բաներու ժամանակ չեն անցուներ :

Բանիկաձեւ ձեռքի մարդիկ իրենց վրայ մեծ վստահութիւն ունին: Աղխատասէր են բնութեամբ, եւ իրենց բնական խելքովը ամեն բանի տակին կելլեն եւ իրենց օգուտը յաւ կհասկընան :

3° *Արուեստային* կամ *Կոնաձեւ ձեռն.* — Այս տեսակը բերեն տարբերութեամբ ձեւոյն՝ 3 կարգ կբաժնուի:

Երբոր կակուղ ըլլայ, բոյրը փոքր եւ ափը չափաւորապէս խոշոր, գեղեցկութեան մեծ յարմարութիւն ունի. երբոր լայն ըլլայ, հաստ եւ կարճ, եւ բոյրը խոշոր, հարստութեան, մեծութեան եւ բաղդի ետեւէ կըլլայ. իսկ երբոր մեծ ըլլայ եւ շատ կարծր՝ զգայական հեշտութեանց ետեւէ կըլլայ:

Երեք ալ ներքին ազդեցութեան կ'ենթադրուին, եւ մեքենական արուեստից մեծ յարմարութիւն ունին:

Առաջինը ամեն բան բռնկելով կ'ընէ, երկրորդը խորագիտութեամբ, երրորդը ձեղտութեան սիրով:

Արուեստային ձեռացը ներելագոյնները մատուցները բանիմ յօդուածով կսկսին, որ հետզհետէ կբարձրանայ ու քիչ մը պակաս կոճաձեւ մը կձեւացունէ: Բրամատը պզտիկ, ու ափը յայնաբաց:

Այս ձեւ ձեռք ունեցողը' ընդհանրապես իրաց աւելի արտաքին էրեւութին կնայի: Պարապորդութեան, նորութեան, ու ազատութեան սիրող, քէ բռնկող եւ բէվ'ախկոտ, խոնարհ ու սնամիտ. աւելի էռանդն ունի քան թէ ոյժ եւ զօրութիւն: Բանի մը բռնկիլը ու լքանիլը մէկ կ'ընէ: Հրամայել չգիտեր, ենթադրիլ' ամենեւին. իր պարտքեն աւելի հակամիտութեանը կ'ետեւի:

Իր աննաստատութիւնը' ընտանի ու կանոնաւոր կեանքն իրեն ծանր կերեւցընէ: Աւելի զգածմունք ունի քան թէ գաղափար. բանաւորիւնը թեթեւ. երեւակայութիւնը վառվռուն, իսկ սիրտը շատ անգամ սառի պես պաղ:

Արուեստային կազմութիւն ունեցողաց մէջ շատ կգտնուին անոնք որ իրենց տպին միայն թերութիւններն ունին' որ են' ձեղտասիրութիւն, ծուլութիւն,

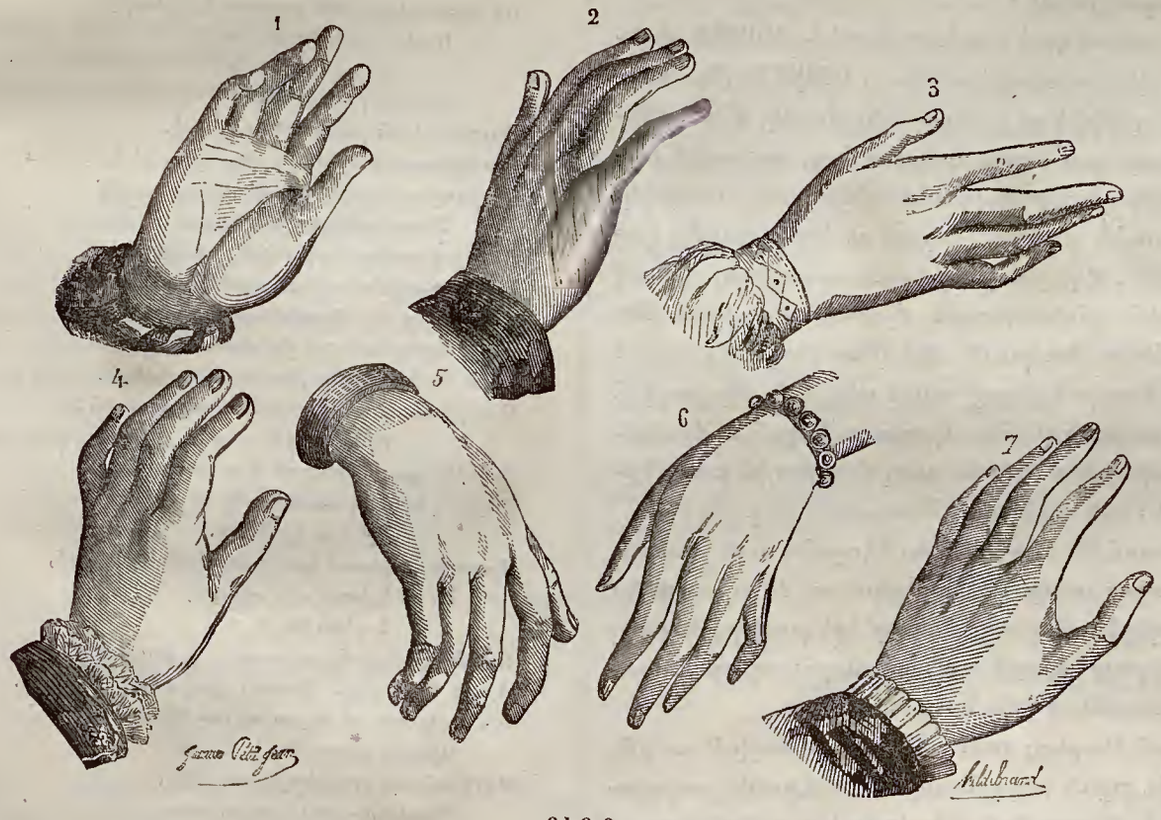

ՁԵՌ·Ը.

անձնասիրութիւն, եգոականութիւն, շնականութիւն, զեղխութիւն, մտաւոր անյարմարութիւն, խորամանկութիւն, ի սուտ եւ ի չափազանցն հակամիտութիւն:

4° *Օգտակար* կամ *Բառակուսի ձեռն.* — Ասիկա միջակ է մեծութեամբ. սակայն աւելի մեծ քան թէ պզտիկ, մատուցները ոստախիտ, արտաքին յօդուածը *բառակուսի* կըլլայ, որ է ըսել, երկու կողմն ալ հաւասար երկնցած. առանց մատուցներուն սովորական կլոր վերջաւորութեանը նայելու, բրամատը' մեծ ու հաստաբմատ, ափը միջակ, խոր ու բանականպինդ:

Օգտակար ձեռաց գործն է ամեն բան կարգի կանոնի դնել: Յարատեւութեան ու նախատեսութեան ոգին ունին: Դիտեն բան մը բանէ գատել եւ թէ յորմէ է իրաց ճամանութիւնը: Այսպիսիք զօրաւոր միտք կունենան, բայց ոչ եւ թեւաւոր. կրնան տարածուիլ, բայց ոչ եւ բռչիլ վերանալ: Ոչ երբ եռեւռ կըլլան *գեղեցկին*' որ հոգւոյ պետք մըն է, այլ *բարւոյն*' որ մտաց պետքն է:

5. *Իմաստասիրական* կամ *Ոստախիտ ձեռն.* — Ափը մեծ եւ առաձգական է, մատերն ալ ոստախիտ: Այս ձեռքն ունեցողները' ոստերովը' հաշիւ, քիչ շատ ճիշտ հետեւութիւն եւ ոճ կունենան. ու յօդուածն ու բրամատը մեկտեղ առնելով' բնազանցութեան բերումն:

Թէ ներքին եւ թէ արտաքին իրաց մէջ խորը կը-

բափանցեն, բայց ոչ այնչափ գեղեցկութիւն ունի որչափ ճշմարտութիւն, ոչ այնչափ երեւոյթ որչափ իսկութիւն: Իրենց զգացմանը հաշիւ կպահանջեն. իրենց հաւատալեացը, գաղափարացը ու կարծեացը վրայ խոր ու ամեն կողմեն քննութիւն կընեն, եւ ոչ երբ ուրիշին ըսելուն բան մը կընդունին. — Բերմունքի, հաւատքի ու ցոյն իսկ սիրոյ առաջնորդութենեն առի՛ բանին կիետեւիմ:

Իմաստասիրական ձեռքը (ինչպես նաեւ բոլոր միւս տեսակները) ամեն դաս մարդկանց մէջ կգտնուի, միայն թէ երբ այն ձեռքն ունեցողները ստիպուած կըլլան խիստ ու կարծր աշխատութիւններ կատարելու, զուգնքաց հանճարն ալ կամ ամենեւին եւ կամ խիստ քիչ կարտայայտի:

6° *Հոգեկան* կամ *Սրածայր ձեռն.* — Ամենեն գեղեցիկ ու քիչ գտնուողը՝ ասիկա է: Անոնք համեմատութեամբ՝ պզտիկ է ու բարակ. ափը միջակ, մատուցները աւելի երկայն բարակ, բթամատը՝ վայելուչ ու պզտիկ:

Խորհողին գործքին ղեկավարը ու վայելչութիւնը կանելցունեն: Զգացմունքն է իրենց առաջնորդ. սրտով կմտածեն. ընդհանրապես մրցանքներ կսիրեն, մեծ զօրութեանց հետ կուռիլ, մեծ դժուարութեանց յաղթել:

Աւուեստական ձեռքը՝ ամեն տեղ երեւակայութիւն ու արուեստ կտեսնէ, *Օգտակարը* կարգն ու կանոն. *Փիլիսոփայականը*՝ ամեն տեղ մարդկային բանը կըփնտռէ. իսկ *Հոգեկանը*՝ Աստուածային բանը:

7° *Խառն ձեռն.* — Այսպէս կկոչուին այն ձեռուըներն՝ որոց անորոշ գծերը երկու այլ եւ այլ տեսակի կվերաբերին: Օրինակի համար՝ եթէ բանիկամեւ ըլլայ ձեռքը՝ բայց սակայն այնպես անորոշ՝ որ քառակուսի յօդուածներն երեւնան:

Խառն ձեռքերը շատ բանի յարմարութիւն ունին, բայց եւ յոչ մի ինչ կգերազանցեն: Վրանին բարոյական մեծ անհոգութիւն մը կտեսնուի, ուր ընդհակառակը՝ *ցեղի* ձեռք մը՝ որ եւ իցէ տեսակին այոր վերաբերի՝ ամառ մըն է՝ յոր եղեալ է Աստուած զբողբոջ նորոգելոյ եւ ի լոյս հանելոյ զո եւ իցէ արուեստ կամ ճարտարութիւն որ կորսուած են կամ անգիտ մնացած:

8° *Կարծր* ու *Կակուղ ձեռն.* — Երկու ձեռք որ ցոյն բանմութիւնն, ցոյն յայնքը, ցոյն ամմունքն ունին ու ցոյնպես ալկվերջանան,—եւ բարդրենք բանիկամեւ,— եւ զանազանութիւնքն միայն մեկուն կակուղ միւսոյն ալ կարծր ըլլալուն վրան է, երկուսն ալ շարժման ու վատնելու սերը կունենան, բայց առջինը չափաւոր բանի մը մէջ՝ միւսը՝ զօրաւոր: Առջինը առատ հանգստութիւնը կուգէ վայելել, երկրորդը արշալոյսին ծագելուն պես մեկեն կելլէ:

Կարծր ձեռք ունեցող արուեստաւորք աւելի ոյժ մը կուտան իրենց գործոցը մէջ. իսկ կակուղ ձեռքերն աւելի փափուկ կընեն եւ ողորկ:

Կարծր ձեռք թէ եւ գիտեն զսէր՝ բայց խիստ շատ անգամ չգիտեն զգորով: Եւ ընդհակառակն կակուղ ձեռքերը աւելի գորովոյ ընդունակ են քան սիրոյ:

Ա Ր Ա Կ

ՅՈՐԵՆՆԵՔ ԵՒ ՁՈՐ ԿՆՁՆԻ.

—

Արզասաբեր արտի մը քով
Ուր կաշխատէր մըշակ մը մեծ խրնամքով,
Կընձնիի ծառ մըն ալ կար,
Որ տարիով չոր հոն բողուած կըմընար,
Ուրիշ բանի համար չէ
Բայց կարծես թէ
Ցորեններուն ոսկեջով
Աղտորութիւնն իմացունել ուզելով.
Այս նրկաբջաց հրնուց ի վեր հրնարքն են,
Որ լոյսը լաւ դուրս ցատքեցնել որ ուզեն՝
Հետը ըստուեր կրխառնեն,
Ու փափկափայլ օրիորդին քով սիրուն՝
Լրիկած բորմած դէմք կրդրնեն պատատուն:
Բայց մեր մըշակն անանկ բաներ
Երազն անգամ չէր մըտածեր.
Ինչու համար, ըսես, բողեր էր կընձնին.
Որովհետեւ պետք մը չուներ չոր փայտին.
Իրեն աչքին
Ցորենին դուրս հոն բան մ՚այ չէր երեւար.
Բայց եկ նայէ որ ասանկ չէր մըտմըտար
Այն չոր կընձնին.
Այսչափ տարուան կրսեր արդիւնք ես ունիմ,
Ես եմ իշխան այս արտին,
Ցորենն ինչ է
Որուն անխելք մըշակն այսչափ հոգ կրնէ.
Վաղն որ կըտրէ՝ խոտին դուրս ինչ կրմընայ.
Ան ատեն ան իմ չարգս ալ լաւ կլմանայ:
Այսպես կրսեր մեր կընձնին
Ամեն անգամ որ կրնայէր ցորենին,
Կամ մըշակին հոգը տեսնար
Եւ կամ անոնց զբլուխ դայլար
Փափուկ արնկուած ու հարբստացած քիսաերով,
Որ իրեն սեւ փայտին քով՝
Կարծես կենաց պատկերն էին
Մահուանը քով՝ որ ինքն էր չոր չար կընձնին:
Զարերն երբեմն յաջողութիւն հոս ունին
Ու փափազնուն կրնասնին.
Աստնկ եղաւ կընձնիին:
Օր մը տեսաւ շատ մըշակներ
Մեկտեղ եկեր՝
Կրճօճեին արտին մէջ սուր զերանդին՝
Ուր ցորեններն մանազգեաց կիյնային.
Ան կընձնիին ուրախութեան չափ չըկար.
Ամեն մեկ հասկն որ իյնար
Վա՛խ, կրկանչէր,
Խնդմ ցորեններ.
Ու մըտքեն ալ կրցաւեր

Զի մանզաղին կոթին ինք բախտը ջուներ,
Որ այն աղուոր բայց բընշամի ցորենից
Ինք ալ մաճուանն ոխով ըլլար գործակից.
Հընձրւեցան, ծեծուեցան ալ,
Հասկքն այն ատոք ոսկեփայլ,
Ճրմըլուեցան ալիւր եղան
Ու ամբարները լեցուեցան։ —
Ուրախութիւն կընձնիին շատ չըքըշեց.
Իր պատիժն ալ շատ չըսպասեց։
Տեսաւ դարձեալ եկեր մըշակն յանդաստան
Ցորենին հունձ-բերեր կընիկ վարուցան։
Նորաբողբոջ նորեն անոնք ծլուեցին.
Իսկ մեր կընձնին՝
Դարձեալ մընաց սեւերես.
Մինչեւ օր մ՚ալ տապարին տակն ուժգնապես
Ընկաւ գետին վըրտուեցաւ,
Ու վըրան մէջ նետուեցաւ,
Որ ցորենէ
Պատրաստուած խրմորն յազնիւ հաց եփէ.
Հացն իշխանաց սեղանն ելաւ
Կընձնին մոխիր դարձաւ ու դուրս բափուեցաւ։

Նախանձէն վատ բան չըկայ.
Ով ընկերոջ ձախորդութեանը վըրայ
Կուրախանայ,
Թող կընձնիին օրինակէն ուսանի՝
Որ ինքն է չոր կամ անպիտան ատելի։
Թըշնամիդ այսօր կիյնայ
Բայց վաղն անով զուգե եւս բարձր ելլայ.
Իսկ դուն արդեօք որ իյնաս՝
Դու մոխիրն ատելի բան մը կըլլաս։

ԲԹԱԽՈՏ ՈՒ ՆԽԱՀՈՏ.

Բթախոտ քաշողներուն ու ծուխ խմողներուն դէմ շատ բաներ գրուած են թէ բարոյախօսաց եւ թէ բժշկաց գրուածքներուն մէջ, ու շատ իսկ ապացուցած թէ ինչպէս առողջութեան ու մաքրութեան դէմ գէշ ու զզուելի սովորութիւններ են ասոնք։ Ծուխին արդէն հոտը, ու քաշողին խօսակցութեան մէջ բերնեն հանած անտանելի շունչը՝ բաւական է անդրադարձնել ո՛ եւ իցէ մաքրասէր մը թէ ինչ զզուշալի մանաւանդ թէ զզուելի սովորութիւն է ծխախոտ քաշելը. բողոնք բերած ու պատճառած հիւանդութիւններն ու ծախքը։ Իսկ քթախոտը՝ որ ծխախոտին պէս բժշկական կարծեցեալ թերեւ օգտի մը համեմատ ամենածանր անտեղութիւններ ալ ունի, բարերադարձաբար նորելուկն (mode) ինկեր, ու միայն ծերերուն եւ ուսումնականաց ոմանց քովն է մնացեր։ Ծերերուն խօսք չկայ ըսելիք, իսկ ետքինները՝ այսինքն ուսումնականաց՝ որովհետեւ հարկաւ կենթադրուի թէ ծրջալի ազան պիտի ըլլան իրենց ժամանակին, նետեւեալ հաշիւը դնենք, որ բաւական է կարծեմ զիրենք եւս կեցուցանելու կամ զգուշացընելու քթախոտ քաշելու աղտոտ ու վնասակար սովորութենէն։

Ամէն կատարեալ քթախոտ քաշող, կրսե էպնշքայն գերմանացին, միջին հաշուով՝ տասը վարկեանը մէյմը կքաշէ։ Ամէն մէկ յաւ քաշելը՝ քիթ սրբելու արարողութեանցն հետ մէկտեղ հարկաւ վայրկեան ու կէս մը կպահանջէ։ Թէ որ կարգադրեալ քաշողի մը 16 ժամ օր տանք՝ ամէն մէկ տասը վայրկեանի վրայ մէկ ու կէս վայրկեան դնելով՝ 16 ժամուան մէջ 2 ժամ ու 24 վայրկեան կըլլայ։ Իսկ տասը օրը մէյմը՝ ամբողջ մէկ օր մը։ Տասը օրը մէյմը օր մը դնենք՝ տարուան մէջ 36 օր ու կէս կունենանք քթախոտի համար։ Այս հաշուովս՝ ենթադրելով հիմա որ մեր քթարոյծը քառասուն տարի ամբողջ այս սովորութեանս գերի եղած ըլլայ, *կեանքը չորս տարիէ* անցուցած կըլլայ միայն քիթը լեցընելով եւ պարպելով։

Հապա ինչ ըսենք քթախոտի, տուփի, թաշկինակի ու լուացքի համար ըրած քառասուն տարուան ընդունայն ծախքը։ Որով յայտնի կտեսնուի՝ որ թէ ժամանակի եւ թէ քսակի կղպչի քթախոտը, թէ որ քիթ չդպչի ալ։

ՈՀ ՅԻՇԵՑԷՔ ՉՀԱՅԱՍՏԱՆ.

Յորժամ յազգային համախումբք ի տօն
Սիրտք առ սիրտ հրպեալ, յաղօթս, յիղձ եւ ձօն,
Ոգիքդ ի հրբռնանս եւ ի սէր եռան,
Ո՛հ, յիշեցէք զՀայաստան։

Յորժամ սրգաւոր կարկամին շըրթունք,
Կամ գետայորդոր պաղպաջին աչկունք,
Յորժամ սիրտ լըքեալ հեծեծէ անձայն՝
Ո՛հ, յիշեցէք զՀայաստան։

Յորժամ զգնորեկ ծիծառան լըսէք ճիկ՝
Պանդըխտին անոյշ քան բնաւ դայլայլիկ.
Եւ գարնան ի սիրտս առեալք գընան՝
Ո՛հ, յիշեցէք զՀայաստան։

Յորժամ ըմպէք ջուր՝ որ ոչ հայ յերկնից,
Եւ ոչ յԵրասխայ գըլեալ սառն յուղից,
Կամ ոչ բըլսեալ սուրբ յաղբերց Իննակնեան,
Ո՛հ, յիշեցէք զՀայաստան։

OH RAPPELEZ-VOUS L'ARMÉNIE.

Quand rassemblés pour vos fêtes nationales [et des dons,
Les cœurs touchant les cœurs, au milieu des prières, des vœux
Quand vos âmes bouillonnent dans l'ardeur de l'amour et de la [joie,
Oh! rappelez-vous l'Arménie!

Quand les lèvres en deuil se serrent,
Et que les yeux resplendissent sous des torrents de pleurs,
Quand le cœur abattu soupire en silence,
Oh! rappelez-vous l'Arménie!

Quand vous entendez la voix de l'hirondelle à son retour;
Cette voix plus douce à l'exilé que tout autre chant,
Et que partout se répand l'heureux présage du printemps,
Oh! rappelez-vous l'Arménie!

Quand vous buvez une eau qui n'est pas tombée du ciel arménien
Ou que n'ont pas roulée les flots cristallins de l'Araxe,
Ou qui n'a pas jailli des saintes fontaines d'Innaghnian.
Oh! rappelez-vous l'Arménie!

Ցորժամ հեշտաբար շրնչիցեք սրդոխ'
Որ ոչ անց ընդ ձեր հայրենախառն հող,
Կամ վարդ' որ ոչ հարց փրրբեալ ի տապան'
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան:

Ցորժամ լուսացայտ յայգն զգսար դիտէք
Կամ գըստուեր լերանց ձգել ընդ երեկ'
Պանդխտք, որ Մասեաց չէ ստուերն, ուարտեան'
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան :

Ցորժամ ոք խօսի ձեզ գիւր հայրենեաց,
Եւ սիրտն ի նորուն բաբախէ փառաց,
Օտարամեծար մի շրյանայք յայն.
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան:

Ցորժամ հայրենի յատակին ի տես
Հալի ոք անձկաւ, կարդայ սրբտակեզ,
Ասէ' ՀԱՅՐԵՆԻՔ զի քաղցր են մարդկան...
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան:

Ցուշ երբ գառագաստ ոք պարգէ յայն դեհ'
Ցորմէ անջատեալ' ուի փառս եմք նըժդեհ.
Եւ մաղթէ գերկինս' անդ դիպել մահուան,
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան :

Իսկ յորժամ ի ձեր յերկրէն ոք օտար
Դարձ ընդ հարց ձերոց առնէ սուրբ նըշխար,
Երջանիկ քան զձեզ, որդիք տըրտմութեան....
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան :

Ցուշ, ո՛հ, յուշ յաւէտ երբ ոք ձեր եղբայր
Զեզ պանդխտակցել գայ յայեացդ ի վայր,
Մի'նդ նա արկանել գաչըս ցըրտութեան,
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան :

Օ՛ն, փարէք տարփամբ, տուք գիրկս ըզնուաւ,
Երանի՛ ոմ մեր' հայրենիս ծընաւ,
Այր բիրք յեդեմին արեւ փրրթեցան ,
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան :

Ո զնոյն երկնի՛ք' հարց խօսեալ ըզբարբառ ;
Նըստեալ ընդ կրնձնեաւն' ուր առնուն դաշար ,
Եւ տրտեալ համբոյր յոր նոքայն հրալան .
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան:

Որ ի նոյն կանխեալ սուրբ եկեղեցիս
Եղ ճակատ' նոցուն յարտասուաց տեղիս,
Եւ գխոր կամարօք' յուաւ ձայն ըզհեծման .
Ո՛հ, յիշեցեք զՀայաստան :

Ցուշ, ո՛հ յուշ... հարցէ՛ք ուր է Հայաստան.
Ուի վայրեդ յոր կեայք' քանի բացական.
Ո՛հ, բայց ուի սրբտեդ նոյնքան հեռաստանն...
Հայք... դուք յիշէք զՀայաստան:

ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԻՆ.

Quand vous respirez un zéphyr doux au cœur,
Qui n'a point effleuré le sol mêlé des cendres de vos ancêtres,
Ou la rose qui ne s'est point épanouie sur le tombeau de vos pères
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Quand vous voyez les pics resplendir éclatants au soleil du matin,
Ou les ombres des monts se répandre vers le soir,
O ! pèlerins, si ce ne sont pas les pics et les ombres de l'Ararat,
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Quand l'étranger vous parle de son pays,
Et que son cœur bat au souvenir de ses gloires,
Ne vous laissez pas éblouir, n'en faites pas trop grand cas,
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Quand à la vue de sa terre natale
Il se consume en ardents désirs, que son cœur brûlant l'appelle,
Qu'il vous dit combien il est doux d'avoir une PATRIE...
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Rappelez-vous, quand le voyageur déploie ses voiles vers ces [régions
D'où l'homme éloigné reste toujours comme un exilé même au
Et qu'il prie les cieux de lui faire trouver la [sein de la gloire,
Oh ! rappelez-vous l'Arménie ! [mort en ces lieux,]

Mais quand de votre terre natale quelque étranger
Revient avec des restes sacrés de vos pères,
Plus heureux que vous, ô fils de douleur...
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Rappelez-vous, oh ! rappelez-vous surtout, quand un de vos frères
Vient dans votre séjour de larmes pour partager votre exil,
Ne jetez pas sur lui des regards d'indifférence,
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Embrassez-le avec transport et jetez-vous dans ses bras ;
Heureux ! celui qui est né dans la patrie,
Et dont les paupières sont écloses au soleil d'Eden,
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Heureux ! celui qui a parlé la langue de ses pères sous le même
Qui s'est reposé sous l'orme où ils reposent, ciel qu'eux,
Et qui a baisé tout ce qu'ils ont touché,
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Heureux ! celui qui, matinal dans les mêmes temples,
A imprimé son front sur les traces de leurs larmes
Et qui a entendu leurs soupirs sous la profondeur des voûtes,
Oh ! rappelez-vous l'Arménie !

Rappelez-vous, oh ! rappelez-vous... demandez-lui où est l'Arménie
Et combien elle est éloignée des lieux où vous vivez ?
Hélas ! serait-elle aussi loin de vos cœurs ?
Arméniens ! Vous rappelez-vous l'Arménie ?...

CORÈNE V. CALFA.

ՉԱՒԵՇՏ[1]

ՉԻԹԱՊՏՈՒՂ

ԱՆՁԻՆԵՐ

ԾԱՐՈՒԿ ,ծեր գեղացի. — ՄԱՐԳՐԻՏ, անոր կինը. — ՄԱՄԻԿ, անոնց աղջիկը. — ԽԱՉՈՒԿ, դրացի.

(Տևսարան Ե գեղի մը փողոց:)

ԾԱՐՈՒԿ. — Տէր Աստուած, այս ինչ օդ, ինչ վայ-ճասուն. փոքորիկ մը որ կենացս մէջ նմանը չեմ տե-սեր. կարծես թէ երկինք երկիր իրարու խառնուեր են. չեռնեն վար գետի պես հեղեղ կվազէ: Դոնե կերա-կուրս պատրաստ ըլլար, բայց մեր խարուսիին մտքեն անգամ կանցնի որ իմ փորս անօթի է: Աստուած իրեն տունը շինէ: Քա Մամիկ, քա աղջիկ... որմն կըսես, գի դին մէջ արթուն մարդ չէ մնացեր, ամենքն ալ քաշ-ուեր են: Քա Մարգրիտ, քեզի կըսեմ, քա ...

ՄԱՄԻԿ. — Ո՛հ, ձկուն գլխուս. հարիկս է. ինչ կը-ընես հարիկ, դուռը կոտրել կուզես:

ԾԱՐՈՒԿ. — Տես տես հիմայ ալ սըւոր լեզուս. քա մայրդ ման է:

ՄԱՄԻԿ. — Մեր դրացիին գնաց որ շերասի խո-զակները եփելու օգնէ:

ԾԱՐՈՒԿ. — Գետինն անցնին խոզակները ալ, ինքն ալ, դուն ալ ... Գնա կանչէ գինքը, շուտ ըրէ,

ՄԱՐԳՐԻՏ, (*կհառաչէ.*) — Ի՞նչ է ինչ է ընրեն, բան մը կմի որ այդքան կկանչտրտուես: Շալակ մը փայտ է բե-րեր ու մեծ բան է ըրեր. ով կրնայ հետը խօսիլ:

ԾԱՐՈՒԿ. — Մեծ բան չէ հա. ըսելը դիւրին է, խա-բուն, տղուդ հարցուր որ ինչ քաշեցի մինչեւ որ այս-չափ փայտը կրցայ շալկել ու բերել:

ՄԱՐԳՐԻՏ. — Ո՛հ, բող անսանկ ըլլայ, ինչ ընենք ... բայց հնգի, աս ինչ է աու վրաղ գլուխդ ...

ԾԱՐՈՒԿ. — Ի՞նչ պիտի ըլլայ, շուրջ մինչեւ ոսկըր-ները հասաւ. հոգիդ սիրես՝ շուտ ըրէ Մարգրիտ, պատառ մը բան տուր որ ուտեմ:

ՄԱՐԳՐԻՏ. — Մարդ, աս ատենը ինչ ունիմ որ ինչ տամ քեզի ուտելու:

ՄԱՄԻԿ. — Հարիկ այս փայտը բրջած է ան՝ ինչ-պես պիտի վառի:

ԾԱՐՈՒԿ. — Հա բրջած է, հապա ինչ պիտի ըլլար. հիմա մօրդ հարցընես ան՝ պիտի ըսէ քե վրան ցող է իջեր, անանկ չէ:

ՄԱՐԳՐԻՏ. — Վազէ գնա քա աղջիկ, երկու հաւկիթ պատրաստէ որ հայրդ ուտէ. յետոյ անկողինն ալ կշի-նես ... Ծարուկ քեզի բան մը ըսեմ. կարծեմ քե ձիքե-նիներն որ այնքան աղաչեցի որ տնկես՝ շատոնց մոռցեր գացեր ես:

ԾԱՐՈՒԿ. — Մոռցեր եմ. անանկ է ան չհարցընէս քե ինչ պատճառաւ այսքան ուշացայ:

ՄԱՐԳՐԻՏ. — Անանկ է ան տնկեցիր հա. ման տըն-կեցիր:

ԾԱՐՈՒԿ. — Ո՞ր պիտի տնկէի, անա սա թզենի-ներն որ կայինՙ անոնց մօտ:

ՄԱՄԻԿ. — Հարիկ, կերակուրը պատրաստ է, եկուր ուտես:

ՄԱՐԳՐԻՏ. — Տես ինչ կըսեմ, մարդ. այսօրուան տնկած ձիքենւոյ ճիւղերը վեց կամ եօթը տարիեն չորս հինգ քոռ (*քիլէ*) ձիքաստուղ կուտայ. քե որ աս դին անդին քանի մը ճիւղ ալ տնկենք, քսանուհինգ կամ երեսուն տարիեն ձիքաստան մը կունենանք որ ըս-մանը չգտնուիր:

ԾԱՐՈՒԿ. — Այո, իրաւունք ունիս, պետք է որ այդպես ըլլայ:

ՄԱՐԳՐԻՏ. — Գիտես ինչ անցաւ մտքես, աղեկ մտիկ ըրէ որ ըսեմ: Ձիքաստուղները ես պիտի քաղեմ, դուն իշուկին վրայ կբեռցընես, Մամիկն ալ կտա-նի քաղաք ու կծախէ: Բայց հիմակուընէն միտդ դիր աղջիկս որ օխան տասը դուրուշեն պակաս չպիտի տաս:

---

1 Այս Չաւեշտին հեղինակն է Լ.ոլիէ տը Ռուէտա անունով սպանիացի բազաւորը, որ 1500ին ծնած, եւ 1565ին վախճա-նած է, եւ քանի մը այսպիսի վառվռուն Չաւեշտներ ունի: Մենք այս թարգմանութեան մէջ մարդկանց անունները միայն փոխեցինք:

ԾԱՐՈՒԿ. — Տասը դուրմէդ. քա դուն խղճմտանք չունիքս. օխտան քսան փարայի տաս՝ բաւական է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. — Դուն մէկ խառնուիր. գիտէս ինչ ազնիւ ձիրքեր է տնկածդ. Սախըզին եկած է:

ԾԱՐՈՒԿ. Թող Սախըզին գայ, քսան փարան շատ է, քիչ չէ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. — Դուն մէկ խառնուիր կըսեմ. ես գիտեմ ինչ կըննեմ. հասկըցար աղջիկս, դուն ինծի նայէ, օխտան տասը տասը դուրսդ հա:

ԾԱՐՈՒԿ. — Նորեն կըսէ. հոս եկուր, աղջիկս. քանիի պիտի ծախես տեսնեմ ձիրքաւորը, ըսէ նայիմ:

ՄԱՄԻԿ. — Քանիի որ կամենաս, հարիկ:

ԾԱՐՈՒԿ. — Քսան փարայի, անանկ չէ:

ՄԱՄԻԿ. — Հրամեր ես, հարիկ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. — Հրամեր ես հարիկ ինչ ըսել է: Քա քովս եկուր, աղջիկ. ձիրքաւորը քանիի պիտի ծախես:

ՄԱՄԻԿ. — Քանիի որ կամենաս, մարիկ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. — Տասը դուրսդի անանկ չէ:

ԾԱՐՈՒԿ, (*բարկութեամբ.*) — Տէր Աստուած ողորմած, տասը դուրմէդ: Քա Մամիկ, գիտնաս որ երէ ինծի մտիկ չընես, այնքան կծեծեմ գլեզ որ վայն ի վրադ կբերեմ, հասկըցար: Ըսէ տեսնեմ, քանիի պիտի ծախես:

ՄԱՄԻԿ, — Քանիի որ կամենաս, հարիկ:

ԾԱՐՈՒԿ. — Տասնըհինգ կամ քսան փարայի, անանկ չէ:

ՄԱՄԻԿ. — Հրամեր ես, հարիկ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. — Ա՛ռ, քեզի հրամեր ես. (*կզարնէ.*) ա՛ռ, քեզի մէյ մըն ալ: Դնա սովրէ իմ խօսքս մտիկ չընել:

ԾԱՐՈՒԿ. — Քա քոյ խեղճ աղջիկս ինչ կուզես:

ՄԱՄԻԿ. — Վայ մարիկ, վայ հարիկ, մեռայ մեռայ:

ԽԱԶՈՒԿ, (*վրայ հասնելով*) — Աս ինչ է, դրացի, ինչ կայ, ինչ է խեղճ աղջկան յանցանքը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. — Աղէկ որ հասար դրացի, սա ցնդածին նայէ, ուզեցածնիս չուզեցածնիս պիտի վատնէ, մեզ մոխրի վրայ պիտի նստեցընէ: Ընկուզի չափ ձիրաւորները ...

ԾԱՐՈՒԿ. — Հաւատա, Խաչուկ, որ ցորեկի հատեն խաղար են նէ՝ ինչ ուզես կուտամ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, — Ես կըսեմ որ խաղար են:

ԾԱՐՈՒԿ. — Ես կըսեմ որ խաղար չեն:

ԽԱԶՈՒԿ. — Խնդրեմ, դրացի խաթուն, խնդրեմ, ներս մտիր, ես բանը կնոգամ: (*Մարդիկ ներս կը-մտնեն:*) Հիմա տեսնենք, աղբար, քու ցաւդ ինչ է. կոխուը ինչ բանի վրայ է. ուր են այդ ձիրաւորները, քսան քոս ալ ունիս նէ՝ ես կգնեմ:

ԾԱՐՈՒԿ. — Բանը անոր վրայ չէ աղբար, խօսքերնիս անչէ. անոր դեռ ատեն կուզէ: Ձիրաւորները տունը չեն դեռ, մեր պարտեզին մէջն են:

ԽԱԶՈՒԿ. — Անանկ է նէ հոս բեր. հաստատ գիտցիր որ ինչ գնով կուզես՝ ես կառնեմ:

ՄԱՄԻԿ. Մայրս օխտին տասը դուրսդ կուզէ:

ԽԱԶՈՒԿ. — Այդ շատ է:

ԾԱՐՈՒԿ. — Անանկ չէ պարոն:

ՄԱՄԻԿ. — Հայրս օխտան քսան վեց բրայ տանիք երբայ կըսէ:

ԽԱԶՈՒԿ. — Ո՛չ է, քանի մը հատ բերէք որ տեսնեմ:

ԾԱՐՈՒԿ. — Տէր ողորմեա. չկրցանք խօսք հասկըցընել քեզի: Ես այսօր գնացի լեռը քանի մը ձիրքեն տընկեցի. հիմա մերինը կըսէ թէ վեց հօրը տարիքն չորս հինգ քոս ձիրաւորդ կրնանք քաղել. քաղողը ես կըլլամ կըսէ, քաղաք տանողը դուն, աղջիկնիս ալ կծախէ, բայց ոտք կկոխէ որ տասը դուրսդեն վար պիտի չծախուի. ես հա կըսեմ, ան չէ կըսէ. անոնց այս է կոխը:

ԽԱԶՈՒԿ. — Հա՛ հա՛ հա՛, իրաւ որ շատ խնամալու բան: Ատանկ բան կըլլայ աղբար: Ձիրքենիներուն տնկուիլը երկու օր չեղած՝ խեղճ աղջկան ծեծ ուտելուն պատճառ եղեր են:

ՄԱՄԻԿ. — Իրա՛ւ անանկ, հը՛ հը հը:

ԾԱՐՈՒԿ. — Մէկ լար, Մամիկ, մէկ լար: Հաւատա, Խաչուկ աղբար, սա աղջիկս գանճ կածէ: Դնա գաւակըս, սեղանը դիր. խօսք կուտամ քեզի որ ձիրաւորտուղները ծախածնուս պես՝ քեզի գոգնոց մը գնեմ:

ԽԱԶՈՒԿ. — Մնաք բարով. ներս մտէք դուք ալ, ներս, ու չենքով չնորհքով վարուեցէք:

ԾԱՐՈՒԿ. —Երթաս բարով, դրացի աղբար:

ԽԱԶՈՒԿ (*մինակ.*) — Իրաւ որ աշխարհիս երեսը խելքէ դուրս բաներ շատ կպատահին: Մէջ տեղը ձիրքենի չկայ, ձիրաւորի կոխ կընեն:

ՀԱՆԵԼՈՒԿ.

Միջս անհանգստ է, կըվազէ,
Թեպէտ մէկ ոտք մ'ալ չունի.
Պատճառ. չըկայ՝ կաղտղակէ,
Թեպէտ բերան ալ չունի.
Ամենուն նետ ալ կըկըռւի,
Թէ մարդ չըլլայ՝ ինքնիրեն.
Ոչ սանմամ ոչ ալ լուծ ունի,
Ո՞վ է, ինչ կուզէ մեզմէն:

ՄԱՐՏԻ Հանելուկն է ԾԱՄԱՅՈՑՆ.

Propriétaire-gérant : A. LACHAT.

Ի ՓԱՐԻԶ, ԱՐԱՄԵԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.
Paris.—Typographie Arménienne Walder, rue Bonaparte 44.

Ճգալյիբրյեան Սրբուհի Տիկին, ի Կ. Պոլիս :
Ճելալեան Տ. Թովմաս , ի Գալաթիա :
Ճշմարտախօսեան Տ. Ստեփան, ի Զմիւռն.
Ճուպէրեան Տ. Ներսես, ի Կ. Պոլիս :
Մալայեան Տ. Լուսեղէն, ին. Նախիջեւան:
Մակագեան Տ. Գրիգոր, ի Կ. Պոլիս :
Մանանեան Տ. Միքայէլ, ի Փարիզ:
Մանդինեանց Տ. Գեորգ, ի Տփխիս :
Մանուելեանց Յարթ. Միքայէլեան, յՈզուլիս:
Մանուկ Պէյ, Գրիգոր Ֆերհատ, ի Փարիզ :
Մանուկ Պէյ Յովհ. Մուրատ, ի Փարիզ:
Մանուկեան Տ. Պօղոս, ի Պոլիս :
Մարգարեան Տ. Մարտիրոս, ի Կ. Պոլիս :
Մարգարեան Տ. Յարութիւն, ի Կ. Պոլիս:
Մարգարեան Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պոլիս:
Մարգարեանց Տ. Նիազ, յՈզուլիս :
Մարկոսեան Գրիգոր Էֆէնտի, ի Կ. Պոլիս:
Մարտիրոսեան, ի Ճառա:
Մելգոնեան Գեորգ Էֆէնտի, ի Նիկոմիդիա:
Մելգում Միրզա խան, ի Փարիզ:
Մելգումեանց Գաբրիէլ Յովհաննէսեան, ի Տփխիս :
Մէլիքեան, ի Պուքրէշ :
Մէլիքեանց Տ. Գրիգոր, ի Տփխիս :
Միհրդատեան Տ. Թադէոս, ի Կ. Պոլիս :
Մինասեան Տ. Պետրոսիկ, ի Կ. Պոլիս :
Մխալքեան Տ. Աւետիս, ի Կ. Պոլիս :
Միսաքեան Տ. Կարապետիկ, ի Պոլիս :
Միսաքեան Տ. Նիկողոս, ի Կ. Պոլիս:
Միսաքեան Տ. Ձիվան Հիւնկեանցի, ի Պ.
Միսաքեան Տ. Պետրոսիկ, ի Կ. Պոլիս :
Միսաքեան Տ. Վարդերես, ի Կ. Պոլիս:
Միսաքեան Եղբարք, ի Փարիզ :
Միսաքեան Պ. Վ. Ստեփան, ի Կ. Պոլիս :
Միրիմանեանց Տ. Զաքարէ, ի Տփխիս :
Միհենթսեան Տ. Մարտիրոս, ի Պոլիս:
Միհենթսեան Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պ.
Մխիթարեանց Աբէլ Վ. ի Քէֆէ:
Մկրեան Տ. Սարգիս, ի Կ. Պոլիս:
Մկրեան Եղբարք, ի Պանչէհիկ :
Մկրտչեան Տ. Յարութիւն Աճէմեանց, ի Նոր Նախիջեւան :
Մկրտչեան Տ. Խաչիկ, փոխանորդ Սահմանադրոյ, ի Պաղտատ :
Մոզեան Տ. Գրիգոր, Բժիշկ, ի Կ. Պոլիս :
Մոմճեան Տ. Մերկեան, ի Քէֆէ:
Մոմճեան Տ. Միքայէլ, ի Կ. Պոլիս :
Մոմճեան Տ. Յարութիւն, ի Կ. Պոլիս:
Մոմճեան Պ. Առաքել, ի Փարիզ:
Մոսկոֆեան Պ. Յակովբ, ի Նիկոմիդիա :
Մուրատեան Պ. Աբրահամ, ի Մարսիլիա :
Մուրատեան Մանթ. Մաղաք, ի Պոլիս:
Մուրատեան Տ. Յակոբ, Հիւպատոս Բրուսիոյ եւ Ամերիկայ, ի Յոպպէ :
Մուրատեան Պ. Յարութիւն, ի Կ. Պոլիս:
Մուրատեան Տ. Պօղոսիկ, ի Կ. Պոլիս:
Մուրատեան Պ. Միքայէլ, ի Փարիզ:
Մուրատեան Պ. Մարտիրոս, ի Փարիզ:
Մսերեան Պ. Գաբրիէլ, յԵզր:
Մսերեան Մսեր վարժապետ, ի Մոսքուա:
Մսերեան Տ. Յովհաննէս, ի Պորուսա:
Յակոբեան Տ. Յարութիւն, ի Պոլիս :
Յակոբեան Տ. Պօղոս, ի Կ. Պոլիս:
Յակոբջանեանց Յակոբ Մկրտչ. յՍալոնիկ:
Յարութիւնեան Տ. Եղիազար, ի Ճափարա :
Յարութիւնեան Տ. Միքայէլ Ստեփանեանց, ի Տփխիս :
Յովակիմեան Տ. Գ. Մինաս, ի Ճառա :
Յովակիմեան Տ. Յովհ. ի Սինջսքըր :
Յովանապեանց Տ. Յովսէփ, ի Կարին :
Յովհան, ի Ճառա:
Յովհաննան Բժիշկ, ի Կ. Պոլիս:
Յովհաննէսեան Տ. Գրիգ. յՕդեքսանդրիա :
Յովհաննէսեան Տ. Յարութիւն Սարգսեանց, Սիւնեցի:
Յովնանեան Մ. Յովհաննէս, ի Նիկոմիդիա:
Յորդանանեան Պ. Մանուկ, ի Ճառա:
Նազարեան Թորոս Վարժապետ, ի Կ. Պ.
Նազարեանց Առաքել Սվանեան, ի Շուշի:
Նազարեանց Ա. Տ. Նազարէթ ի Պոլիս :
Նազարեթեան Տ. Յովակիմ, ի Կ. Պոլիս:
Նահապետեան Տ. Գրիգոր, ի Պաթաւիա:
Նահապետեան Հ. Եղիա, փոխանորդ Պատրիարքի, ի Կ. Պոլիս :
Նայման, ի Միւնիք :
Նաւթիրեան Տ. Աբիստակէս, բժիշկ ի Տփխիս:
Ներիման Միրզա խան, ի Կ. Պոլիս:
Ներսէսեան Տ. Թովմաս Աֆթանդիլեանց, ի Զգլար :
Ներսիսեան Տ. Գրիգոր, ի Կ. Պոլիս :
Նէվրուզեան Տ. Յարթեղիկ, ի Կ. Պոլիս :
Նորատունկեան Տ. Յակոբ ի Կ. Պոլիս:
Նորատունկեան Տ. Սիմոն, ի Կ. Պոլիս:
Նուպար Պէյ, ի Բահիրէ :
Նուրեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պոլիս:
Շահմուրատեանց Տ. Մարտիրոս Եսայեան, ի Շուշի :
Շահնազարեանց Տ. Յարութիւն, ի Տփխիս:
Շահպազեան Տ. Զենոբ, ի Կ. Պոլիս :
Շահպազեան Պ. Կարապետ, ի Փարիզ :
Շահպազեան Պ. Նազարէթ, ի Պոլիս:
Շահեանց Պետրոս Սամուէլեան, ի Տփխիս:
Շաշեան Տ. Բեդրաք, ի Կ. Պոլիս:
Շապանեան Տ. Ց. Մատթէոս, ի Կ. Պոլիս :
Շարխարունեան Տ. Գեորգ, յԵրեւան:
Շարոյեանց Տ. Պետրոս Եսայեան, ի Տփխիս:
Շերինեան Տ. Մահտեսի Նշան, ի Կ. Պ.
Շխենեանց Յոհաննջան Մահտեսի Յարութիւնեան, ի Շուշի :
Ռանեան Ալեքսան Վ. ի Կ. Պոլիս:
Ռանեան Տ. Մադաք, ի Կ. Պոլիս :
Ռապիճին, ի Փարիզ :
Զայեան Տ. Եղիազար, ի Կ. Պոլիս:
Զանկեան Տ. Մ. Ե. Եղիա, ի Զմիւռնիա:
Զաքրեան Տ. Ս. Յովհաննէս, Զմիւռնիա:
Չեռնիկեան Տ. Գեորգ, ի Մելիտուպոլիս:
Չեմպերճեան Տ. Վարդերես, ի Քէֆէ:
Զրագեան Աբրիճ Պէյ, յԱղեքսանդրիա:
Զրագեան Յակոբիկ Աբրիճ-Պէյ, ի Փարիզ:
Զրագեան Յովսէփիկ Աբրիճ-Պէյ, ի Փարիզ:
Զօպանեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պոլիս:
Պալասեան Տ. Աստուածատուր, յԵզր:
Պալդազարեան Տ. Ղուկաս, ի Զմիւռնիա :
Պալըգճեան Տ. Մանուկ, ի Կ. Պոլիս:
Պալիկոյ Տըպէն, ի Կ. Պոլիս:
Պալեանորբեան Տ. Նասիպ, ի Կ. Պոլիս:
Պապայեան Տ. Սիմոն, ի Կ. Պոլիս:
Պապասինեան Տ. Գեորգ, ի Քէֆէ:
Պապունիկեան Տ. Խաչիկ, յԵզր :
Պապունց Սարգիս Մկրտիչեան, ի Նուխի :
Պասմաճեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պոլիս:
Պատկանեանց Միքայէլ Սերորեան, ի Տփխիս:
Պարտիզպանեան Տ. Աւետիս, ի Կ. Պոլիս:
Պարտիզպանեան Պ. Թազուր, ի Փարիզ :
Պարտիզպանեան Պ. Կարապետ, ի Փարիզ:
Պետրոսեան Տ. Պետրոս, ի Տփխիս :
Պետրոսեան Տ. Ազարիա, ի Բահիրէ:
Պետրոսեան Տ. Պօղոս, ի Կ. Պոլիս. (3 օր:)
Պերկամպեան Տ. Մ. Գ. Յակոբ, ի Զմիւռն:
Պէյազեան Տ. Ց. Սերովբէ, ի Նիկոմիդիա:
Պէյլերեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պոլիս :
Պէյլիկեան Տ. Մարտիկ, ի Կ. Պոլիս:
Պէշքքաշլեան Տ. Մկրտիչ, ի Կ. Պոլիս:
Պըյըգլեան Տ. Յակոբ, յԵզր :
Պըյըգլեան Տ. Յարութիւն, ի Պորուսա:
Պուդուրեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պոլիս:
Պրաշովան Տ. Պօղոս, ի Պորուսա:
Պօղոսեան Ղեւոնդ Վարդենց, ի Զգլար :
Պօշնախեան Տ. Սարգիս, ի Կ. Պոլիս :
Ջունդ Պ. Աստուածատուր, ի Կ. Պոլիս:
Ջունդ Տ. Ստեփան, ի Կայսգ :
Ռափայէլեան Տ. Եղուարդ, ի Լոնտոն :
Ռոտոմիանց Պ. Սողոմոն Իվանիչ, ի Տփխիս:
Ռուբէն Ժամագործ, ի Կ. Պոլիս:
Սախայեան Տ. Ալեքսան, ի Կ. Պոլիս :
Սահակեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պոլիս :
Սամանճեան Տ. Մկրտիչ, ի Կ. Պոլիս :
Սամանպարեանց Մկր. Սարգսեան, Վանեցի:
Սառաջեանց Միքայէլ, ի Տփխիս :
Սարգսեան Տ. Մ. Ղազարոս, ի Կեչվէ :
Սարգսեան Մ. Սահապարեանց, ի Վան :
Սարաֆեան Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պոլիս:
Սարըյեան Տ. Թ. Գրիգոր, ի Կ. Պոլիս:
Սարիմեան Մազատա Ամիրայ, ի Կ. Պոլիս:
Սաւալանեան Տ. Յովհաննէս, ի Փարիզ:
Սաւալանեան Տ. Հ. Թ. Տիգրան, ի Զմիւռն.
Սեդինեան Տ. Գեորգ, ի Սիմֆերոպոլ:
Սեդինեան Կարապետ, ի Խարասուպազար:
Սէն-Մարք-Ժիրարտեն, ի Փարիզ :
Սրվանճեան Տ. Յարութիւն, ի Կ. Պոլիս:
Սինանեան Տ. Անտոն, ի Կ. Պոլիս :
Սիրունեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պոլիս :
Սուդուխանեան Տ. Նիկողայոս, ի Կ. Պ.
Սուպաշիվ Ամելեան, ի Քէֆէ:
Սվեջնիկեանց Տ. Անտիք Աստուածատուրեան, ի Տփխիս:
Սվեջնիկեանց Տ. Սարգիս, ի Տփխիս :
Ստեփան Վ. Անաջնորդ բեմին Նիկոմիդիոյ, յՍմիռն :
Ստիմարաճեան Տ. Գեորգ ի Նիկոմիդիա:
Սրմազաշեան Տ. Լուսիկ, յԵզր :
Վահանեան Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պոլիս:
Վարդազարեան Տ. Յակոբ, յՈզուլիս :
Վարդան փաշա, ի Կ. Պոլիս:
Վարդանեանց Սողոմոն Յարութիւնեան, վարժապետ, ի Տփխիս :
Վարդանեան Տ. Գրիգոր Սուլթանեանց, ի Զգլար:
Վարպետեան Տ. Յովսէփ, ի Կ. Պոլիս:
Վիբենեան Տ. Սերովբէ, ի Կ. Պոլիս :
Տակեսեան Պ. Յովհաննէս, ի Կ. Պոլիս :
Տակեսեան Պ. Սիմոն, ի Փարիզ:
Տամաքեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պոլիս:
Տամաքեան Պ. Խաչիկ ի Փարիզ :
Տատեան Առաքել Էֆէնտի, ի Կ. Պոլիս :
Տատեան Մկրտիչ Էֆէնտի, ի Փարիզ. (2 օրինակ:)
Տատեան Յովհաննէս Պէյ, ի Կ. Պոլիս. (4 օրինակ :)
Տատեան Պօղոս Պէյ, ի Կոստանդնուպոլիս. (4 օրինակ :)
Տաւուտեան Տ. Պօղոս, ի Կ. Պոլիս:
Տաւուտեան Վ. Տիգրան, ի Կ. Պոլիս :
Տէմիրճիպաշեան Տ. Ենովք, ի Կ. Պոլիս :
Տէմիրճիպաշեան Տ. Պետրոս, ի Կ. Պոլիս:
Տէմիրճիպաշեան Պ. Սեպուհ, ի Փարիզ:
Տէյիրմենճեան Տ. Գրիգոր, ի Պոլիս :
Տէր-Առաքեանց Գրիգոր քահանայ, ի Շուշի:
Տէր Գեորգ քահանայ, ի Կ. Պոլիս :
Տէր Գրիգոր քահանայ Պէշիկթաշլու :
Տէր-Գրիգորեանց Տ. Կարապետ քահ. ի Տփ:
Տէր-Գրիգորեանց Մկրտիչ քահանայ, ի Տփ:
Տէր-Զաքարեանց Զաքար Յովհաննէսեան, յԵրեւան:
Տէր-Ղուկասեան Տ. Յովհաննէս, ի Կ. Պ.
Տէր-Մարուգեանց Տ. Մարուգ, ի Պոլիս:
Տէր-Միքայէլեանց Գաբրիէլ Յովհաննէսեան, ի Տփխիս :
Տէր-Մկրտչեանց Աւետիս, յՈզուլիս :
Տէր-Մկրտչեանց Մանթ. Գալուստ յՈզուլիս:
Տէր-Մկրտիչեանց Մարտիրոս, յՈզուլիս :
Տէր-Յովսեփեանց Յովհաննէս, ի Տփխիս:
Տէր-Շմաւոնեանց Նիկողայոս Յովհաննէսեան, ի Տփխիս :
Տէր-Պետրոսեանց Տ. Ղազարոս, ի Տփխիս:
Տէր-Պօղոսեան Տ. Գալուստ, ի Կ. Պոլիս:
Տիգեան Միհրան Պէյ, ի Կ. Պոլիս :
Տիւտրիճ, ի Փարիզ:
Տոնիկի Զարան Տ. Յովհ. ի Պորուսա :
Բհիգեան Տ. Նշան, ի Կ. Պոլիս:
Փափազեան Տ. Միհրճան, ի Կ. Պոլիս :
Փափազեան Տ. Պօղոսիկ, ի Կ. Պոլիս:
Փափազեան Պ. Սեպուհ, ի Կ. Պոլիս:
Փեշտըմալճեան Տ. Գեորգ, ի Կ. Պոլիս
Փեշտըմալճեան Տ. Սահակ, ի Կ. Պոլիս :
Փիրոյեանց Տ. Յովհ. Եսայեան, ի Զգլար :
Փոգիճով Տ. Ալեքսան, ի Կ. Պոլիս :
Փոնդուխեանց Տ. Յովսէփ, ի Տփխիս:
Քարանեանց Յովհաննէս նկարիչ, ի Տփխիս:
Քայանբարեանց Պ. Հայրապետ, յՈզուլիս:
Քայտրրրեան Տ. Լուկիանոս, ի Խարբասուն:
Քանանեանց Տ. Գեորգ, ի Զգլար :
Քարավագեան Ռոզա Տիկին, ի Փարիզ :
Քաֆաֆեան Տ. Մանուէլ, ի Կ. Պոլիս:
Քերոբեան Մ. Համբարձում, ի Նիկոմիդիա:
Քերոբեան Տ. Մեյքոն, ի Կ. Պոլիս :
Քեօչեան Տ. Սերովբէ, ի Կ. Պոլիս :
Քեբխուդեանց Սողոմոն, ի Տփխիս:
Քեմխաճեան Տ. Գալուստ, ի Կ. Պոլիս:
Քեմխաճեան Տ. Աբիստակէս, ի Փարիզ:
Քեմխաճեան Պ. Գաբրիէլ, ի Փարիզ:
Քեմխաճեան Պ. Ռուբէն, ի Փարիզ :

ՅՈՒՅԱԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ ԱՄՍԱԳՐՈՑՍ.

Բեօշկեան Պ. Խաչատուր , ի Փարիզ :
Բիւրքճեան Տ. Յովհաննես, ի Հալէպ :
Բիւրքճեան Տ. Ռուբէն , ի Կ. Պոլիս :
Բիւրճիխանեան Տ. Մկրտիչ, ի Պոլիս:
Բիւրքճիխանեան Տ. Մուրատիկ , ի Պոլիս:
Բիւրքճիխանեան Պ. Խաչատուր, ի Պոլիս
Բիւրհեճի Տ. Յարութիւն , ի Կ. Պոլիս :
Գոլարեանց Կարապետ Յարութիւնեան Բժիշկ , ի Տփխիս :
Գուրճեանօֆ Ս. Յովհաննես, ի Հալէպ:
Ծղուկյուխեան Տ. Մինաս , ի Կ. Պոլիս :
Օտապաշեան Տ. Կարապետ, ի Սեբաստ:
Օտապաշեան Տ. Յովհաննես, ի Վիեննա :
Օտապաշեան Պ. Սերովբէ, ի Փարիզ :
Օտեան Պ. Խաչիկ, ի Կ. Պոլիս
Օրբելի Տ. Յովսեփ քահանայ, ի Տփխիս :
Ֆեներճեան Տ. Յովակիմ, ի Կ. Պոլիս :
Փրենկեան Տ. Աբրահամ, ի Կ. Պոլիս :
Փրենկեան Տ. Յակոբ , ի Կ. Պոլիս :
Փրեց Տ. Անտոն, ի Վիեննա :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ .

Թուղթ Վահանայ Արշարունւոյ, Հ. Միքայելի Չամչեան ի Մխիթարեանց Վենետկոյ. (Հայ. եւ Գաղղ. *Շարունակութիւն.*
Սահմանք Հայաստանեայց եկեղեց. ի Ռուսիա (*Շարունակ.*

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ.

Քնարուած. Ի ազալի մահ Տ. Նիկողոսի Պալեան.
Օտապաշեան Տ. Գեորգ.
Տաւուտեան Կարապետ Էֆենտի.
Տաւուտեան Յակոբ Էֆենտի.
Մոյսովսէսեանց Հայկազունք.
Եղեսիոյ Հայկազունք.
Դերձանցի Հայկազունք.
Սամսոնի Հայկազունք.
Բաբերդի Հայկազունք.
Հայկաւանի նորագիւտ հնութիւններ.
Հայոց եկեղեցեաց մէջ երգեհոն գործածելու վրայ.

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՍԴԱՆ.

Հասան Ռիզա փաշա. (Հայ. եւ Գաղղ.)

ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆԻ.

Բնական Պատմութիւն, *(Շարունակութիւն.)*
Առակ. Կայծոռիկ եւ Խխունջ.
Գիտութիւն Չեռաց.
Առակ, Ցորեանք եւ չոր Կնձնի.
Բաղխում ու Ծխախոտ.
Քնարուած. Ո՞ւ յիշեցէք զՀայաստան. (Հայ եւ Գաղղ.)
Ձաւեշտ. Ձիթապտուղ.
ՀԱՆԵԼՈՒԿ.

SOMMAIRE.

MUSÉE ARMÉNIEN.

Letrre de Vahan Archarouni, par le R. P. Michel Tchamchian, Mékhitariste de Venise. *(Suite et fin.* Arm.-Franç.)
Constitution de l'Église arménienne en Russie. (*Suite.*)

COURRIER ARMÉNIEN.

Élégie sur la mort de M. Nigoghos Baillian. (Arm.-Franç.)
M. Kévork Odabachian.
Davoudian Garabed Éfendi.
Davoudian Agop Éfendi.
Les Arméniens de Moldo-Valachie.
Les Arméniens d'Édesse.
Les Arméniens de Tertchan.
Les Arméniens de Samson.
Les Arméniens de Paperte.
Les antiquités de Haïgavan.
De l'usage des orgues dans les Églises Arméniennes.

GALERIE DES HOMMES UTILES.

Hassan Riza-Pacha. (Arm.-Franç.)

CONNAISSANCES UTILES.

Histoire naturelle. *(Suite.)*
Fable. Le Ver-Luisant et l'Escargot.
Science des mains.
Fable. Les Froments et l'Orme sec.
Tabac à priser et tabac à fumer.
Poésie. Oh! rappelez-vous l'Arménie! (Arm.-Franç.)
Farce. Les Olives.
ENIGME.

ԳԻՆ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.

Ի Փարիզ, տարեկան . Ֆրանք.	25 »
Ի Կոստանդնուպոլիս, ի Զմիւռնիա , յԱղեքսանդրիա եւ ի Հնդիկս.	30 »
Ի Ռուսաստան, ի Մոլտաւիա եւ ի Պարսկաստան.	35 »
Գին միոյ տետրակի	5 »

PRIX D'ABONNEMENT:

Paris, par an. . . . . Fr.	25 »
Constantinople, Smyrne, Alexandrie, Indes. . .	30 »
Russie, Moldavie et Perse.	35 »
Prix d'un numéro. . . .	5 »

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, Տ. Ռայնվալտ գրավաճառ, ի փողոցն Սեն-Փեր. 15
ՎԻԵՆՆԱ, Տ. Յակովբոս Արշակ, ի Պիպեր Պասթայ. 659.
ՓԵԹԵՐՊՈՒՐԿ, Տ. Յակոբ Իսաքով, գրավաճառ.
ՊՕԼԻՍ, Տ. Մկրտիչ Մոմճեան.
ԶՄԻՒՌՆԻԱ, Տ. Ղուկաս Պալդազարեան .
ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ, Տ. Սերովբէ Պէյազեան.
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ, Տ. Գեորգ Եուսուֆեան.
ԵԱՇ ՄՈԼՏԱՒԻՈՅ, Տ. Յովհան Գարագաշեան.
ՊՈԹՈՒՇԱՆ, Տ. Յակոբ Մանուկեան
ՏՓԽԻՍ, ՏՏ. Համբարձում եւ Աւետիք Էնֆիէճեանց.

ON SOUSCRIT

A PARIS, chez M. Reinwald, rue des Saints Pères, 15.
VIENNE, M. H. Arschag, Biber-Bastei, 659.
SAINT-PÉTERSBOURG, Jacques M. Issakoff, libraire.
CONSTANTINOPLE, M. Meguerdicth Momdjian.
SMYRNE, M. L. Balthazar.
NICOMÉDIE, M. Séropé Béyasian.
ALEXANDRIE, M. Georges Youssouff.
JASSY, M. Ohan Karakache, (magasin français.)
BOTOUSCHANY, M. Jacques Mani.
TIFLIS, MM. Enfiédjian frères, libraires.

Փարիզ. Տպագրութիւն Արմ. ի Տպար. Վալտերի փող. Պոնափարթ թիւ 44.— PARIS. Typographie arménienne, WALDER, rue Bonaparte, 44.